

Johann Fecht Johann Friedrich Eichfeld

De Ordine Modoque Gratiae Divinae In Conversione Hominis Occupatae, Aphorismi Theologici

Rostochi[i]: Weplingius, [ca. 1697]

<http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn740902148>

Druck Freier Zugang

RU theol. Juni 1697

Fechtius, Jo. /c

ORDINE MODOQUE
GRATIA
DIVINA
INCOGNITOMINIS
A
A
TR
INVOCATO SERIE
FO
JOHANNES FRIEDRICHUS
ROSTOCKIENSIS

ROSTOCKIENSIS
UNIVERSITÄT
BIBLIOTHEK

713

DE
ORDINE MODOq; GRATIÆ DIVINÆ, HOMINEM
CONVERTENTIS

Aph. I.

Quid gratia voce intelligatur?

Vamqvam gratiæ vocabulum non uno modo accipiatur in Scripturâ, propriè tamen de DEO, usurpatum amore in ejus & favorem significat, quo solo, nullo hominis merito, motus, ejusdem in peccata prolapsi & æternæ damnationis rei miseretur, eiq; vemia ordinat, quibus ex miseriâ suâ eluctari queat. Quare & τῆς χάριτος ἡ ἐλεῖς, misericordiâ voces ἐκ τῆς ἀγαλλήλης pronuntur, in illustri Apostoli loco: *Accedamus cum confidentiâ ad thronum gratiæ, ut accipiamus misericordiam & gratiam inveniamus ad oportunitum auxilium.* Hebr. IV. 16. Quod ad eò verum est, ut & ipsa dona Divina, homini collata, non aliam ob rationem χάρις seu gratiæ nomine vocentur, quam quòd, qui eâ confert, gratuito planè & proprio motu conferat, sine ullo merito aut dignitate ejus, cui conferuntur. Quod eleganter exprimit Paulus, ut alias frequenter, ita & I. Cor. III. 10. *secundum gratiam DEI, quæ mihi data est.* Erat autem hæc ea gratia, quâ, cum Ecclesiam DEI persequeretur, indignus, qui Apostolus appellaretur, DEUS ejus misertus talem eum fecit, qualis factus est: *Gratiâ DEI sum, quòd sum & gratia ejus non in meis in me facta est.* I. Cor. XV. 9. Gratia nempe Dei eum fecerat & in ipso simul facta erat. Illam activam, hanc passivam vocare solemus. Et quamqvam hæc Divina gratia sese in universum salutis humanæ negotium diffandat, ut ad eò ex gratiâ sit, quòd Deus hominem lapsum reparare decreverit, quòd medium ad id, Filii sui redemptionem, ab æterno ordinaverit, quòd Filius in carnem descenderit & genus humanum morte suâ Deo Patri reconciliaverit, quòd Spiritum Sanctum

A

ad

ad dona sua distribuenda Ecclesie miserit: tamen particulari ratione is Dei favor cum in Scriptura, tum apud Ecclesie doctores, gratia nomine venire solet, qui occupatur in homine jam redempto, ut ei redemptio & meritum Christi applicari & fructus adeo tanti beneficii ad eundem redundare queat. Nec enim sufficebat, Deum Patrem hominis lapsi misereri, aut Filium DEI redemptionis opus suscipere, requirebatur, ut hujus quoque beneficii per collationem mediocum, DEO placentium, homo particeps redderetur. Primum illud, voluntas miserendi & reparandi, DEO Patri, secundum, redemptio humani generis, Filio DEI, tertium denique, gratia, qua & voluntas illa Patris & meritum Filii sui homini fructuosa redduntur, Spiritui Sancto, ob ordinem personarum Divinarum intra sese, ad extra relucen-tem, vulgo appropriantur. Ideo enim, postquam Deus Pater Filium suum in mundum misisset & postquam Filius mundum Deo reapse conciliaisset, hic ipse Filius DEI promittit a Patre Spiritum Sanctum, qui mundum ab erroribus & peccatis liberet, veritatem Divinam iisdem implantet, veramque in iis justitiam efficiat, Joh. XV. 26. 27. XVI. 7. f.

Aph. II.

Gratiam ordinatam esse.

Divina gratia, dum hominem, Christi sanguine redemptum, ad usum fructum hujus redemptionis adducere, id est, vocando, regenerando, justificando, sanctificando, beneficiorum, sanguine Christi partorum, participem reddere ad laborat, intra certum ordinem progreditur. Non simul semelque omnes vires suas, ut ita loquar, & divitias profundit & ex homine flagitiosissimo uno momento sanctissimum efficit. Non vim quasi eidem intentat, nolentemque cogit. Id enim esset ex homine malum facere a sinumque, *haud intelligentem, cui freno elapso opus est, ut ad hominem adducatur.* Psalms. XXXII. 9. Cum homine DEI Sagit, ut cum creatura rationis particeps, quem ideo intellectu & voluntatis libertate instruxit, ut ex se & suo motu aliquid vel agere vel intermittere, actionesque Divinas, in ipso operaturas, vel admittere vel repudiare atque repellere posset. Hoc est

est, **שׂוֹךְ בְּחַבְלֵי אָדָם** trahere funibus hominis, id est, cœu illis ex
 ponitur **כְּעֶבְתוֹר אֶהְכֶּה** funibus gratie, *Os. XI. 4.* Quamquam
 hæc attractio Divina opponatur immediatè attractioni molestæ
 & calamitosæ, qualis esse solet ea, quâ bos injecto ei iugo loroq;
 duci invitus & cum dolore quopiam solet, (cui bovi Israëllem com-
 paraverat Deus, *Os. X. 11.*) atq; adeò id hoc loco dicere ad Israël-
 lem velit DEUS : etsi bos sis, non tamen funibus, quibus boves
 ligari solent, molestis & affligentibus, sed humanis, omni gratiâ
 & misericordiâ plenis, te ducam. **בְּמַשִּׁיכֵת רַחֲמֵי**, ut ex Jona-
 thane interpretatur R. Salomo Jarchi, attractione miserationum, quæ
 fit leni svaq; modo, tamen hoc ipso id simul innuitur, Deum
 hominem non cogendo, aut, ut barbarè loquamur, necessitando
 tractare, ut tractari bestię consueverunt, **בְּחַבְלֵי עֵגְלוֹר**, funi-
 bus vitulinis, (qui vituli ob nativam petulantiam difficilius in or-
 dine quam boves continentur) crassis illis & densis, sed eo pacto,
 qui **לְאָדָם** homini, quâ homo est & excellenti illâ propriæ liberta-
 tis facultate gaudet, convenit, ut possit nempe funes ei injectos
 tolerare, aut si placuerit, excutere. Non fugit hoc doctissimum Ju-
 dæum, R. Dav. Kimchium, qui ad hunc locû annotat: Propterea quod
 comparavit Ephraim vitula, quam trahunt funibus: ego, inquit, traxi
 Israëlẽ funibus hominis, non autẽ funibus vitula, quibus eam **עַל כְּרַחֲמֵי**
 invitam trahunt, sed sicut trahit homo socium suum sensim & pededen-
 tim, non cogens eum præter voluntatem suam ambulare sic traxi eos pla-
 cidè & leniter. Unde & subjungit: loris dilectionis. Nempe habet Di-
 vina gratia gradus quosdam & **לְאָדָם**, pededencim, pedem de uno
 actu in alterum sensim promovendo, procedit, ut si prior gradus
 admittatur, statim subsequatur alter, & hoc admissio insequatur
 tertius, & sic porro. Primo verò vel neglecto vel contempto
 mirum non sit, secundum subsequi non posse, aut secundo
 rejecto tertium. Planè ut in scalâ ad summum gradum non ad-
 scenditur, nisi per gradus interjacentes & hi nisi accuratè pressèq;
 observentur, hiatus semper faciet, quo minus, qui hunc excipit,
 queat obtineri.

Aph. III.

Nempe DEUS DEUS ordinis est. Ut omnia creavit & disposuit,
men / ut a

mensura, numero & pondere, Sap. XI. 21. ita eodem ordine guberna-
nat, regitque. Qui ad ordinem non creaturas tantum omnes in
regno potentia, sed & Ecclesiam suam in regno gratia adstrinxit,
dicente Apostolo: *Omnia decenter & secundum ordinem fiunt*; I. Cor.
XIV. 40. is ipse in agendo ordinis sit expertus? Verè Augustinus, li-
bro de Ordine ad Zenobium, qui habetur Tomo I. Opp. Bas. p. 443.
Cap. III. *Ordo est, inquit, per quem aguntur omnia, quae Deus constituit.*
Quid ipse DEUS, inquam, non tibi videtur agi ordine? Prorsus videtur.
Quare cum ordinem praescripisset servis illis, quibus facultates su-
as commisit, quo illi negotiantes lucrarentur, eos, qui hunc ordi-
nem sedulo observaverant, praemiis, qui neglexerant, poenis
affecit, Matth. XXV. 14. f. De donorum Divinorum & collocatio-
ne, respectu DEI, & usu respectu hominis, parabolas hoc capite
recensitas agere, omni dubitatione caret. Quod si praecipue res-
piciuntur dona ministrantia, ad eorum tamen analogiam caetera
dona omnia, vel ad hominem convertendum vel ad eundem sancti-
ficandum tendentia, non excluduntur. Quanam sit consue-
tudo, quinam mos Divini Numinis, in erogandis gratia sua mu-
neribus, generatim docet Servator. Παρδανει αυτισ τα ταυτα
Χορτα αυτη, *dedit ipsis facultates suas*, bona sua, argenti nomine si-
gurate expressa, Luc. XIX. 15. quae magis proprie τῆς ἐξουσίας, po-
restatis, in regenda civitate, Ecclesia, familia; & ἔργων, operis, cui-
libet in vocatione sua commissi, Marc. XIII. 34. representantur.
At verò & cuilibet Christiano τὸ ἔργον, opus Christianismi per Di-
vinam gratiam committitur. Quilibet vocatus à DEO est in
vineam suam, ad laborandum. Omni homini aliqua argenti,
id est, gratia particula offertur, ut eam acceptet, eaque recte utatur.
Nectantum gratia ipsa offertur, sed simul cum gratia & ex
gratia acceptandi, quae per naturam destituitur, eaque utendi fa-
cultas. Si primam gratiam acceptet, non quidem promeretur
alteram, sed tamen ex gratiosa DEI dispositione, qui ordinem
amat, sequitur altera. Ordinis ratio est, non meriti. Unum
talentum primus gratiae gradus est, plura sequentes. Qui primum
non recipit, sed repellit, secundo indignus est. Qui unum ta-
lentum defodit, caetera non consequitur. Quinimò huic dicitur:
tolle ab eo talentum & dare habenti decem talenta. Habenti nam-
que

que dabitur, ut abundet: ab eo autem, qui non habet, etiam quod habet, auferitur ab eo. Tolle gratia dicitur, quia cum mensurâ non repetitur. Habenti datur, quia benè utenti primo gratiæ gradu confertur uberior. Non habere gratiam dicitur, quam tamen simul habere enunciat, quia habet quidem sibi annunciatam & oblatam, adeoque *habere videtur*, Luc. II. 18. non tamen habet à se receptam & in usum suum conversam. Habet, dummodo velit aut recipiat, non habet, quia acceptam non possidet. Clarissimum ergo est, DEUM ita dispensare gratiæ suæ gradus, ut secundus semper dependeat ab usu primæ; quemque præviderit Deus primam gratiam acceptaturum esse, ei decrevisse secundam, secundi verò cæterorumque compotem fieri non posse eum, qui spreverit primum.

Aph. IV.

Id scripturam docere.

Divinus hic ordo, eiq; involuta connexio aut connexionis turbato ordine negatio, ut in parabolâ exposita evidenter ob oculos ponitur: ita eandem & alibi passim notanter insinuari, jam olim adversus Reformatos, id ipsum strenuè negantes, (videantur iudicia Theologorum circa tertium & quartum articulum, de causâ fidei & modo conversionis) Remonstrantes, adductis eam in rem S. Literarum testimoniis, immotè comprobarunt, Def. Sec. Art. p. 327. s. David uberiorem hominis illuminationem à timore Domini suspendit, Psalm. XXV. 12. *Quis est vir, timens Jehovaham? Docebit eum de viâ, quam eligat.* Timet Deum, qui ejus verba non ut hominis, sed ut DEI verba suscepit, patiturque ex iisdem sese edoceri. Qui non repellit motus, per verbum ipsi impressos, sed iisdem obsequium præbet. Quocunq; gradu Deus per gratiam suam operari in homine instituit, timore Dei opus est, ne gratiam illam ejusq; motum contempnas; quo admisso semper paratus est Deus ad animum plenius illuminandum. *Timor DEI initium est omnis sapientia*, Psalm. CXI. 10. quocunq; illa gradu dispensetur. Ut tenebras tibi connatas & ignorantiam naturalem deponas, timore DEI opus est. His depositis timore DEI opus est, ut prima lucis & veritatis initia recipias. His si

potitus fueris, timendus est DEUS, ut subinde magis magisque illi
 iustitiam. Timetur DEUS quoties motus eius non supprimuntur.
 Timor DEI via & medium est, quo maioris semper gratia compos
 reddaris. Recte Judæus, R. *Aben Ezra* ad loc. add. **וְטַעַם כִּי יִירָא**
וְיִחַדְרָה אֵל הַדָּרָךְ שִׁיבְחָה בְּרַחֲמֵי *sensus est, quod timor Do-*
mini adducturus sit illum ad viam, quam elegerit. Viam itaque in
 primo quasi itineris introitu quæ vi ambulare contemnit, id est, quæ
 primæ gratiæ, in convertendo homine occupata, obicem po
 nit, eamque negligit, ne quidem progredi in itinere, id est, ulte
 rioris gratiæ particeps fieri, nedum attingere finem, id est, vitam
 spiritualem & æternam consequi potest. Planè idem in Salo
 monis Proverbiis legitur, c. II. 17. Ubi æterna Filii sapientia: *:-*
Ego amans me amo; & manè quærentes me inveniunt me. Amat qui
 dem DEUS hominem, antequam ametur ab homine, Rom. V. 8.
 eundemque amissum quærit, antequam ab homine quæri possit,
 Luc. XV. 4. Sed cum homo, à Deo amatus seu gratiâ suâ præven
 tus, amoris Divini reciproco amore respondet, cum trahentem
 sequitur, nec invitanti reluctatur, Deus impensus eundem ama
 re & gratiæ suæ incrementis perfundere pergit. Quisq; in verbo
 Divino diu *noctans, meditates*, Psal. I. 2. Christum & veritatem ad Chri
 stum ducentem sedulo curiosque *indagant*, Joh. V. 39. eundem majori
 semper cum veritatis illuminatione inveniunt. Est enim **מַנְעֵה**, *manue*
quærens, ut & Chaldæi **קָרַח**. Quæ enim mane negotia suscipimus, ea
 summâ curâ studioque agimus. Unde D. *Luc. Osiander* ad hunc lo
 cum: *Si quis me agnoverit & me ac verbum meum dilexerit & ardentior*
augmentum fidei & vere agnitionis Dei petierit, eum ego magis ac magis
reddam sapientem atque intelligentem in verbo Dei. Habenti enim dabi-
tur. Nec aliter accipienda sunt Servatoris verba, Joh. VII. 17. *Si*
quis voluerit voluntatem ipsius facere, cognoscat de doctrinâ, utrum è Deo
sit, an à me ipso loquar. Audiverant Judæi Servatorem in templo
 crudelitè graviterque docentem, **ὡς ἐξουσίας ἰσχυρῶν**, Matth. VII. 29.
gewaltig ut Lutherus noster rectè convertit, potenti dicendi vir
 tute, quâ tanquam præceptor docendo præciperet & audientes ad
 assensum egeret, ut tali virtuti, animum convincenti, intus mi
 nus posset resisti, quam resistere extrinsecus potest servus, quando
 aliquid à Domino ei præcipitur; miratiq; sunt, unde tantam na
 ctus

Quis esset doctrinam, quæ tamen vulgari Judæorum doctrinæ esset
 simul adversa, cum in scholis ipsorum literis nunquam fuerit tin-
 ctus? Dubitationi igitur & calumniæ pro more ipsorum inde
 oritur ita occurrit Christus, ut doctrinæ suæ & Divinitatem &
 originem assereret, à Patre quippe cœlesti emanantem, sibiq;
 immediatè revelatam. Quod cum aliter probare non posset,
 nisi ab ipsâ doctrinæ indole, Divinâqve virtute, hanc sensuros
 ipsos esse intra animum suum profiteretur, dummodo mediis à Deo
 constitutis uti, doctrinamqve ipsius cum verbo ipsis revelato, inq;
 Prophetarum scriptis contento, sedulò componere, nec reluctari
 Spiritui, tum in ipsis operaturo, vellent. Hanc enim esse volun-
 tatem patris. Hanc ejus voluntatem faciendam esse. Hanc si fe-
 cerint, fore, ut ipso sensu animadversuri sint, non ex suo cerebro
 fuisse hanc doctrinam, tanquam novam & antea inauditam, ut
 ipsi persuasi sint, enatam, sed à fonte omnis veritatis, DEO, patre
 suo, provenientè. Quod mox & aliis argumentis confirmat. Hunc
 ordinem gratiæ Divinæ cum spreverint Judæi, ad comprehen-
 dendam doctrinæ Christi veritatem pervenire non poterant, mul-
 tō minus ad fiduciam erga Deum, ex hac doctrinâ concipiendam.
 Quid verò clarius est illo Pauli & Barnabæ: *Vobis erat necesse pri-
 mō dicitur verbum Dei, quoniam verò repellitis illud & non dignos judica-
 tis vos ipsos vitâ aternâ, ecce, vertimus nos ad gentes!* Act. XIII. 46.
 Nempe quia primam gratiam, quæ in prædicando Judæis Evan-
 gelio, servandisq; illis à prædicatione, Act. II. 40. consistebat, repu-
 diaverant, iis, quæ à Paulo dicebantur, contradicentes & blasphemantes,
 XIII. 45, gratia ulterior, quæ in justificando & salvando consistebat,
 sequi nō poterat, ceu sequebatur apud gentiles, qui verbū cum gaudio
 receperunt. glorificantes verbum Domini & credentes, quotquot ordina-
 ti & dispositi per Divinam gratiam, fide à se receptam, erant ad vi-
 tam aternam, v. 48. Qualis etiam sequebatur multos Judæorum &
 profelytorum Antiochenorum, qui verbū receperant, quosq; ad-
 hortati fuerant Apostoli, ut manerent in gratiâ Dei, v. 43. Summatim
 verum manet illud Servatoris nostri epiphonema, quod parabo-
 læ de variâ agri conditione, cui injectum semen est, subjecit: *Qua-
 re videte, quomodo audiat. Quisquis enim habet, dabitur illi; qui verò
 non habet, etiam quod putat se habere auferetur ab eo.* Luc. II. 18.

Apb. P.

Gratiam gradibus distingui.

HOs Divinae gratiae gradus, ordine sese insequentibus, Theologi veteres pariter & recentiores, quibusdam vocibus, τὰξιν illam non obscure exprimentibus, repræsentarunt, quamquam alii paucioribus, alii pluribus. Videas enim in Augustino, aliisque patribus occurrere gratiam prævenientem, excitantem, moventem, præparantem, operantem, cooperantem, concomitantem, adjuvantem, subsequenter, perficientem. Multa verba sunt, sed una gratia, variis actibus, varioque tempore dispensata. Innumeris defectibus obnoxius homo est, indiget itaque non gratiâ tantum, sed *gratia divitiis*, Eph. I. 7. Mortuus est in peccatis, indiget itaque gratiâ, quæ eundem excitet ad vitam, moveatque membra ejus, ut recepto Spiritu ingredi discat & currere. Ignavus est, præveniente itaque & præparante gratia opus habet, ut ad eundem in viis Domini alacris reddatur. Non idoneus est, ex seipso, tanquam ex seipso, quicquam facere, necessaria ei itaque est gratia, quæ in ipso id operetur, quod suapte virtute agere nequit. Si spiritus sit promptus, caro ubique vacillat, cooperantem itaque & adjuvantem requirit gratiâ, quæ carnem sustentet. Mundus ipsi & diabolus insidiantur, subsequente itaque opus est gratiâ, quæ eidem assistat, quæ eundem reducat in viam, ei que victoriam conciliet. Non sufficit, hominem Christianum vitæ spiritalis fecisse initium, sed necesse est, ut perseveret in illâ usque ad finem, si cœlesti aliquando gloria potiri velit; opus itaque perficiente gratiâ, ut qui cœpit in eo bonum opus, consummet etiam usque ad finem. Quamquam verò nihil impediatur, quo minus hi gratiæ gradus ad istum modum aut etiam amplius pro humanæ conditionis necessitate multiplicentur, non tamen etiam culpandi sunt illi, qui eos eodem, ipsas quoque hominis necessitates in certos ordines classesque redigentes, vel in minorem numerum contrahunt, vel aliter aliterque describunt. Cur enim non excitans ad prævenientem & movens ad præparantem & operans ad perficientem & cooperans, concomitansque & subsequens ad adjuvantem possit referri? Unde vulgari ter hi gradus, & forte etiam optimè sub quadruplici distinctione proponuntur.

proponuntur: gratiæ pravenientis, præparantis, operantis & adjuvantis. Qui ultimus gradus meritò solus *auxiliorum gratia* nomine, apud Scholasticos præcipuè, ex origine citra dubium Semi-Pelagianâ, tant opere frequentato, venire debebat, sed Scholasticorum Pontificiorum non usque quaque laudabili imitatione obtinuit, ut hanc denominationem & cæteri gradus in Ecclesia nostra vulgò sustineant. Quid verò ejus rei sit, nihil aliud Theologia nostra illâ gratiarum Divinarum, ut ita loquar, multitudine, quam Divinæ bonitatis *superabundantem copiam*, Rom. V. 20. innuere cupit, quæ par sit non tantum peccatis omnibus infinito numero delendis, sed & beneficiis longè majore cumulo in nos effundendis. Præclare *Chrysoſtomus* ad hunc locum: *Non quantum indigebamus ad peccati interitum, tantum accepimus modo ex ipsa gratiâ, sed multò amplius. Nam & supplicio liberati sumus & vitiositatem omnem deposuimus & de integro regenerati sumus & resurreximus (sepulto veteri homine) & redempti sumus & sanctificati & in adoptionem adducti & præterea justificati & fratres effecti unigeniti & coheredes & in eandem corporis unitatem redacti & in ipsius carnem censemur, atque ut corpus capiti, sic illi uniti sumus. Hæc igitur omnia gratiæ exuberantiam appellavit Paulus.* Majori cum *ἐπιφάνεια* apud Prophetam V. T. hanc gratiæ suæ negotiolam curam de prædicat DEUS, Esai. V. 4. se vitori & Ecclesiam ejusque membra vineæ comparans, quam tantâ cum sollicitudine colat, ut major ab ipso & exactior expectari nequeat: *quid faciendum amplius fuit vinea mea, quod non fecerim in illâ?* id est, R. D. Kimbio interprete: *Omnes observationes, omniaque opera, quæ homo facere solet vinea sua, ego quoque feci eidem; non remansit ulla res bona, quæ fieri poterat, quam non fecerim ei.* Nec generatim tantum affectum suum & operam, in vineam collocatam, dilaudat, sed in specie labores exprimit, vineæ convenientes: *circumdedi illam & elapidavi & plantavi eam viti nobili, edificavi turrin in medio ejus, etiam torcular excidi in eâ.* Poriores operas recenset, ut minores, omnesque cæteræ sub iisdem intelligantur. Vineam vero Ecclesia est. Et Ecclesia hominum cœtus est. Quid vineæ impenditur, hominibus impenditur. Nihil intermittit DEUS facere, h. e. gratiæ suæ erogare, quod faciendum est, ut homines fructum ferant.

B Diu

Diu noctuque semel iterumq; , omni tempore locoque, sum-
mâ curâ & çonatu gratiam suam cum in finem dispensat

Aph. VI.

Natura instinctus gratiam præcedere.

PRæcedunt gratiam omnem naturæ quidam instinctus, homi-
nem de turpitudine errorum factorumque suorum admo-
nentes , cumq; . ut de veriori colendi Deum & suæ salutis pro-
spiciendi ratione sollicitus sit, interius sollicitantes. Agit de iis
Paulus Romanorum primo. Nempe Deus naturæ indidit occul-
tos stimulos, qui eundem pungunt & vellicant, injiciunt ei nescio
quarum pœnarum metum, si mala agat, conciliant animo tran-
quillitatem, si vera agat. Cumq; mala agenti formidinem in-
cutiant, hinc fit, ut homo spe effugiendæ pœnæ & consequendi
præmi de eo quodammodo sollicitus sit, quod avertere impen-
dens periculum posse videtur. Ut itaque DEUM colat, sibi q; con-
ciliet amicum, omni studio adnuitur. Cumq; neminem herum
ex servi, sed suo potius arbitrio coli velle, perpetuis experimentis
cognoscat, varios Dei colendi modos, quos religiones vocamus,
secum invicem componit, ut quæ verior sit & naturæ Divinæ
convenientior, tandem deprehendat. Ita cum ad eam religio-
nem delabatur, quæ verbo Divino nititur, ipsa Divini verbi vis, ad
quam sentiendam ex accidenti tantum & præter intentionem
suam delatus est, religionis ei veritatem & Divinitatem non ma-
nifestat tantum, sed quasi instillat. Itaque naturâ non per se &
causaliter ad gratiam & Ecclesiam ducit, quod Pelagianum foret,
sed ex accidenti. Ita enim intelligendum esse id, quod Apосто-
lus dicit: *Lex est pædagogus ad Christum*, Gal. III. 24. ab hujus loci
interpretibus jamdiu monitum fuit. Easdem naturales notitias
& instinctus Atheniensibus inculcat Paulus, pariter hunc in fi-
nem, ut earum præsidio ad errorum suorum agnitionem dedu-
cti veriore DEI cognitionem invenirent, Act. XVII. 24. s. Hunc
enim in finem hanc eis DEUM per naturam revelasse notitiam
profitetur, quâ Deum esse scirent, qui mundum fecerit, eaque
quæ in mundo sunt, qui Dominus sit & rector universorum, o-
mnibusque vitam & halitum & omnia largiatur, qui terram ho-
minibus ad habitationem concesserit, stataque definerit tempo-
ra &

ra & habitationis terminos, ut quærerent Dominum, si omnino manibus quasi ipsum palparent, Si venirent, cum non procul exisset ab unoquoque nostrum, vers. 27. Manibus palpari dicitur Deus, quia in corporeis creaturis DEUS incorporeus adeo clarè mentis oculis cernitur & apprehenditur, ac si manibus palparetur. Quemadmodum & alibi mutis creaturis clamorū quoddam attribuitur silentium, cum cali enarrare רמסתכלי ut Chaldæus habet, considerantibus, gloriam DEI & opus manuum ejus annunciare firmamentum dicitur, Psalm. XIX. 2.

Aph. VII.

Quomodo ad gratiam referantur.

Pervulgatum est & Theologis passim consuetum, hos naturæ instinctus gratiæ nomine dignari, aut ad gratiam prævenientem atque vocantem referre. Indubitatum autem est, gratiæ nomen eandem in generaliiori illo significato mereri, quo gratia est, quicquid homini ad decus ipsius confertur & indebitum tamen est atque ex merâ bonitate Divinâ procedit. Sed annon his ipsis notitiis naturalibus aliquid amplius insit aut adhæreat, quod naturam transcendat atque eo etiam pacto ad gratiam, specialiori sensu dictam, referri possit, non immerito disputatur. Id quidem certum est, non inesse iisdem, quando per se & in naturâ suâ considerantur, quidquam, quod homini vel conferre, quocumque causali modo salutem & ea, quæ ad salutem pertinent, vel disponere tantum eundem ad gratiam & instar veri medii viam ad eandem parare possit; perpetuo enim verum manet, Deum solum omnem operari salutem, id est, operari in nobis, tam velle quam perficere pro beneplacito, Phil. II, 13. Nec in hominis viribus magis esse, se disponere ad gratiam, quam in mortui viribus est, se parare ad vitam, cum homo sit mortuus in peccatis, Eph. II, 1. Col. II, 13. Verum quando hæ ipsæ notitiæ naturales considerantur sub eo respectu, quo hominem ex intentione DEI ducunt ad prioris vitæ poenitentiam, ad inquirendum verum DEI cultum, ad gloriam nominis Divini celebrandam, quæ singula de iis enunciat Paulus, non videntur sub hoc respectu Divinæ intentionis ad naturam pertinere posse, sed referri debere ad gratiam. Quod ut rectius intelligatur supponendum Lex Paulo est, Rom. I & II. tantâ

B 2

cum

cum ἐμφανῶς describi finēs noticiarum & instinctuum naturalium; ut nudæ & in se considerata naturæ non videantur illi competere posse. Dicitur enim DEUS v. 18. & seqq. Cap. I Gentilibus revelasse iram suam de cœlo, quia cum noverint, Deum esse & eum quidem justum, qui non possit non morte punire contra naturale legis dictatum delinquentes, vers. 32. tamen eum non tantum non glorificaverint, ut Deum, sed innumeris se contra naturam sceleribus commaculaverint. Est itaque revelatio Divina & quidem ad praxin pietatis à DEO directâ; non objectivè tantum movens, per propositionem & svasionem, sed simul efficienter commovens voluntatem, ut homo vi hujus instinctus & metu pœnæ Divinæ, naturaliter quidem, sed confusè notâ, in se descendere, iram Divinam metuere & ad Deum converti velit. Hic enim finis ex totius textus connexionè à vers. 18. ad finem usq; capitis evidentissimè elucescit. Longè clarius idem se finis prodit Cap. II. ubi non bonitas tantum Divina, sed ἀλλὰ καὶ τῆς χρηστότητος, divitiæ bonitatis prædicantur, patientiæ item & longanimitatis, de iisq; celebratur, quod ad pœnitentiam hominem adducant. Ἄλλο est in Græco, quod non proponere tantum voluntatem Divinam, adeoq; verbaliter tantum ad se invitare, sed realiter commovere & in homine aliquid efficere & agere significat. Deus itaque per naturam ita copiose, ita amplissimè & intensissimè bonitatem suam dispensat, ut omnibus modis hominem ad se trahat, alliciat, commoveat. Et quidem ad pœnitentiam malè factorum, non tantum, in quantum hæc est detestatio rei turpis, sed & in quantum est peccatum contra DEUM commissum, eò tendens, ut is ab irâ suâ desistat & homini reconcilietur. Id enim est sentire Divinam bonitatem, patientiam item & longanimitatem, ut desistente à peccatis homine & pœnitente DEUS bonus & patiens erga ipsum esse possit. Quamquam verò hæc pœnitentia hominis & aversio à peccatis ipsum effectum Divinæ gratiæ extra verbum Evangelii obtinere non possit, tamen ex intentione Divinâ eò ἀλλὰ, ducit & invitat. Hic enim est totius capitis scopus. Agnoscit hanc emphasin meritisissimus de nobis præceptor D. Seb. Schmidius ad h. l. adeò ut etiam malit hunc versum intelligi de fine longanimitatis Divinæ, non ex notitiâ naturali co-

gnoscibili, sed per Evangeliam revelato, deq; motu Spiritus S. ad agendam salutarem poenitentiam. Quamquam communiorem sententiam retineri nihil impediatur. Ad quam accedit, quod, ceu jam praecedente aphorismo à nobis dictum est, alibi Paulus disertè testetur, DEUM ideò benignitatis suae imbrem, largiendo homini non vitam tantum, sed habitationem, sed victum & amictum & innumera alia beneficia, in nos immittere, ut DEUM quaramus, si forte eundem palpemus, Act. XVII. 27. Quid hoc aliud est, quam DEUM beneficiis suis, per naturae opera sese exerentibus, hoc iptum, intendere, ut homo DEUM quærat, hoc est, ad eundem se convertat, eum colat, sibiq; amicum conciliet? Non quod, ut ait D. Jo. Tob. Major adhunc locum, hæc contemplatio gubernationis Dei universalis sit via proxima ad salutem, aut medium sufficiens salutaris conversionis, ita ut creatura sint loco prædicationis de Christo conservatore, quod voluit nonnulli à Papais & Hugenoris, sed quod manu tantum ducat ad ulteriorem & uberiorem Dei cognitionem necessariam & sufficiens ad obtinendum ultimum finem, beatitudinem, ita ut causa nihil habeant, qui damnantur, conquerendi, se omni vocatione generali desirutos fuisse, sed fatendi, se neglectu præviarum invitationum salvari excidisse. Ita D. Abr. Calovius Bibl. Jll. ad h. l. E capitibus illis cognitionis Dei naturalis, seu principis concessis ab Atheniensibus, eos deducere veluti manu conabarur ad veri Dei agnitionem salutiferam. Jam II. hanc DEI ad poenitentiam & ad DEUM adductionem, invitationem, commotionem, tractionem, sive indirectam dicas, sive directam appelles atq; ex directo DEI consilio intentam, (videantur celeberrimi Ecclesiae nostrae Theologi D. Jo. Hulsemannus & Jo. Ad. Oslander, infra allegandi) quia ad salutem hominis tendit, & quatenus ad eandem tendit, non posse esse nisi à DEO gratioso, seu à gratiâ aliqua, inde indubitato patet, quia extra gratiam, merito Christi partam, salvâ Divinâ justitiâ, DEUS non potest sive directè sive indirectè intendere hominis salutem. DEUS enim, ante Christum consideratus, non est nisi homini peccatori iratus, qui non potest aliter, nisi quamdiu satisfactio & meritum non intercedit, hominem ad æternam damnationem destinare, tantum abest, ut benè ei cupere & salutem ejus sive directè sive indirectè aut velle aut pro-

movere possit. Ergo impulsus isti naturæ, & suggestiones bonarum cogitationum, quibus homo ad Ecclesiam, ad prænitentiam, ad veriores Dei cultum sollicitatur & manu quasi ducitur, quatenus ad hunc finem à DEO destinantur, non sunt à naturâ hominis lapsi, iræ divinæ obnoxii, sed à gratiâ quâdam. Id his verbis enunciat Paulus: *benedixit nobis Deus omni benedictione spirituali in supra cælestibus in Christo*, Eph. I. 3. Non dicitur tantum, benedictionem spirituales à DEO nobis obtingere per Christum, sed *πᾶσαν εὐλογίαν*, omnem benedictionem, seu omnem illam eamque copiosissimam & largissimam bonorum munerumque cælestium messem, quæ ad vitam spirituales vel generandam vel alendam & conservandam, æternamque olim impetrandam pertinet. Quicquid *εὐλογίας* nomine venit, sub omnitate, ut ita loquamur, *βλογίας* continetur. At spiritualis benedictio est & adductio ad verum DEI cultum, saltem in tantum & eo sensu, quâ illa ad vitam spirituales in nobis efficiendam ordinata est. Ut beneficium est, non tantum, cum ægrotus adhibitis medicamentibus à Medico curatur, quod propriè est beneficium Medicum; sed & cum ad Medicum, ad quem ob corporis infirmitatem sese conferre ipse non potest, adducitur, quod beneficium ad beneficium Medicum refertur. Hoc autem adductionis beneficium nobis non obtingit nisi *ἐν Χριστῷ*, in Christo, & propter Christum & intuitu Christi. Is fons & origo est omnis beneficii spiritualis, quomodocumque dicti. Sine ipso & præter ipsum & ante ipsum nemo gratus DEO esse, aut ullum ab eo accipere beneficium potest. Ergo neque per naturæ instinctus, quâ tales, nisi illi merito Christi sint quasi consecrati, ut instrumentum vicem in adductione ad DEUM, verioresque ejus cultum præstare possint.

III. Equidem beneficia spiritualia non nisi per verbum nobis revelantur & conferuntur. — Quod verum est primò de beneficiis spiritualibus, propriè, in se & formaliter talibus. At isthæc adductio pædagogica analogicè & eatenus tantum spiritualibus beneficiis annumeratur, quatenus à DEO destinatur, ut ad beneficia spiritualia alliciat & adducat, atque adeò aliquam cum beneficiis spiritualibus, propriè dictis, convenientiam habet, iisque præ-

præcludit, non vero omnino de interiorè eorum naturâ partici-
 pat. Qualem adductiorem ad ipsum verbum extraverbum da-
 ri absurdum non est. Deinde revelatio Divinorum beneficio-
 rum vel confusa est & illa tantum in generali aliquâ sui ratione
 sistit, cum qualicunq; relatione & intentione Divinâ ad notitiam
 eorum specialiorem & uberiorem: vel distincta, ea in propriâ &
 specificâ sui ratione representans. Quemadmodum autem hæc
 ex solo verbo Divino, eoque Evangelico, dependet: ita illam
 citraverbum fieri nihil impedit, ut ex locis hætenus à nobis tra-
 ctatis clarissimè elucescit. Quæ hætenus diximus, ut consona
 sunt S. oraculorum virtuti: ita non minus consummatissimorum
 Theologorum doctrinæ. D. Jo. Husemannus, cap. IIX. Breviar.
 Theol. Th. II. p. 96. *Vocantur omnes homines objectivè per propositionem
 regiminis & beneficentia Divinæ creaturas. Effectivè per suscitationem con-
 clusionum prædicarum in mentibus infidelium, in gratia tamen mensurâ,
 ad inquirendum de vero cultu Dei, Quæ suscitatio fit à Deo, non per mo-
 dum principii & concursus communis quomodo influit in procreatio-
 nem liberorum infidelium sed per influxum gratiosum, merito Christi
 partum.* Et DIRECTE intendentem ad aduersionem gentilis ad inqui-
 sitionem de Ecclesiâ. Quæ plurimis S. Literarum testimoniis con-
 firmat. Planè ad eummodum D. Jo. Ad. Oslander, Part. III. Coll.
 Syft. Loc. VI. Th. XXI. p. 37. f. itemq; loco X. Th. II. p. 224. f.
 Ubi hoc argumentum proponit & vindicat: quicunq; stimulan-
 do gentilium conscientias, tolerando eorum excessus, longanimitate sua
 invitavit, movit, duxit ad penitentiam, illerocatione communi per su-
 scitationem conclusionum prædicarum aduersionem gentilium ad inqui-
 sitionem de Ecclesiâ DIRECTE intendit, vocatione quadam communi, per
 influxum gratiosum, merito Christi partum. Atqui Deus. Ergo. Postea
 quo pacto hæc naturæ incitamenta ad gratiam prævenientem re-
 ferantur, his verbis exponit: Gratia præveniens duplex est, que-
 dam in Ecclesiâ, quæ fit per verbi prædicationem, quædam extra eam, quæ
 fit per conclusionum prædicarum suscitationem, intuitu meriti Christi.
 Divitiæ bonitatis & benignitas invitans non est quidem gratia prioris
 modo, est tamen talis, prout contradiistinguitur donis & bonis natura-
 libus, in homine reliquis.

Aph. IIX.

Aphor. 11X.

Gratiam prævenientem facere initium conversionis!

ANtequam ergo homo ullam de sui conversione cogitationem suscipiat, Deus eundem gratiã suã prævenit & bonas ei cogitationes inspirat. Id quomodo fiat apud gentiles, non nunquam etiam apud Christianos, verbi Divini contemptores & mera naturæ principia sequentes, superiore à nobis paragrafo dictum est. Nunc verò de ipso procedendi modo, quo Divina gratia in Ecclesiã per verbum utitur, quæ est gratiæ propriissimè dictæ speciès, differendum nobis est. Hominem igitur mundanum, variorum errorum vitiorumq; tenebris immersum, securè in diem viventem, nihil vel de peccatorum suorum fœditate vel de miseriã, cui ex illorum culpã obnoxius est, cogitantem, verbo gratiæ suæ Deus aggreditur, cor ejusdem compungit & hanc ei, præter omnem intentionem ipsius, cogitationem imittit: quid facis? quo ruis? Itane in Diaboli te fauces dato studio & quasi impetu quodam præcipitabis? Nullumne unquam consilium de salute animæ tuæ suscipies? Non justiciam tibi DEI, non misericordiam in mentem revocabis? Quantæ infelicitatis est, corpori tuo brevi temporis spatio benè esse & animam æternum perire? Descende itaq; intra temet ipsum & beatitudinem prædamnati one elige. Eximium hujus compunctionis Agrippa Judæorum Rex exemplum est, qui cum à Paulo Christus præsentem Festo, Gentili, prædicaretur, immoto manente Festo, inò Paulo insultante, rabiemqve eidem objiciente, compunctus intra animum suum adeò fuit, ut & Paulo fateretur: *Parum abest, ut persuaderes mihi, fieri Christianum.* Act. XXVI. 28. Putat quidem D. Luc. Oslander in Expositione hujus loci, Agrippam hæc magis civili quadam comitate quam seriò dixisse. Sed ejus suspitionis in textu nullum comparet indicium, abs quo à literã frustra receditur. Hoc ergo vult Agrippa, parum abesse, quin consilium de mutandã religione suscipiat, adeò se sermone ipsius, S. Literarum fundamentis innixo, commotum fuisse. Nec sequitur: non revocavit amplius Paulum; Ergo seriò hoc non asseveravit. Possunt enim in otus primi, quippe qui non sunt irresistibiles, supprimi, quo mi-

minus ulterior gratia succedat & inceptum prosequatur. Pro-
 fus ut in Felice factum, Act. XXIV. 25. Nam & is prædicante Paulo
 ἐμφοβῶ γενόμενος, *compunctus, conterritus, de salute quidem suâ*
cogitare cœpit, atq; ideo aliquoties ad se Paulum accersivit, sed
has cogitationes alia Consilia statim l. suppresserunt l. extinxerunt,
ſperabat enim pecunias ipsi datum iri à Paulo, ut dimitteret illum, vers.
 26. Jam verò Deum facere omnis conversionis nostræ initium &
 primum quasi pulsare ostium cordis nostri, partim omnia ea Scri-
 pturarum loca evincunt, quibus ad conversionem nostram nos
 adhortatur DEUS, imo easdem, quantumlibet à nobis sæpe spre-
 tus & repulsus repetit, cujus rei omnes Prophetarum paginae
 plenæ sunt; partim ea testimonia, quæ hominem converti non
 posse asserunt, nisi DEUS ipsum primum moveat & ad conver-
 sionem impellat: *Converte me & convertar,* Jer. xxxi. 18. partim
 denique ea dicta, quæ primum hunc Dei motum vel propriis vel
 figuratis verbis clare enunciant. Ita Christus dicitur stare ad janu-
 am & pulsare, ut possit auditâ voce suâ ingredi domum & in eâ
 habitare, Apoc. III. 20. Pulsus itaque primus Christi est, sine
 quo ab homine proprio motu non invitatur. Ita primus tractus
 Patris est, sine quo nemo venit ad Filium, Joh. VI. 44. Primus
 duri lapidis actus, quo emollescit, ab artifice DEO est, Ezech. XI.
 19. XXXVI. 26. Quod R. Jf. Abrabanel in Comm. h. l. dictum ait:
 כיטור היצר הרע *de abolitione figmenti mali,* Gen. IIX. 21. quod
 verò nos rectè interpretamur de suppressione virium figmenti il-
 lius, i. e. peccati originalis & resistentiæ ex eo ortæ. Prima cordis
 veluti januæ in domum introducentis apertio à Domino est. Act.
 XVI. 14. Conversio hominis excitatio est hominis mortui,
 Eph. V. 14. At ea solâ Divinâ voce, eâq; omnem hominis actio-
 nem antecedente, perficitur. Et DEUS *operatur in nobis* sicut per-
 ficere & finem conversionis nostræ, ita & velle, seu initium ipsi-
 us, Phil. II. 13.

Aph. IX.

Gratiam Præparantem in illuminatione consistere.

U Tigratiæ prævenientis effectus est *compunctio cordis,* Act. II. 37.
 Cum Deo ostium cordis pulsante, homo, qui antea impie-
 tatis

C

tatis & miseræ suæ sensum nullum habuit, imò melioribus mo-
nitis naturæ quadam necessitate se se opposuit, quasi ex pro-
fundo somno evigilare incipit & quærere: quid facio? quid ago?
quo ruo? ita præparantis gratiæ, quando hi primi motus non sup-
primuntur, sed iisdem locus relinquitur, adeoque necessitas
originalis resistantiæ tollitur, effectus est informatio. Clarissi-
mum hoc est ex loco adducto. Quamprimum enim Petrus pro-
positione verbi sensum aliquem Divinæ impulsioni interiori
in auditoribus suis effecisset, illique clamassent: *quid faciemus, vi-
ri fratres?* illico sequitur informatio, quibus mediis ex periculo
animæ suæ eluctari possent. *Petrus verò dixit ad illos: penitentiam
agite & baptizator qui libet vestrum super nomine Jesu Christi in remissio-
nem peccatorum, cum accipietis donum Spiritus S. vers. 38.* Quæ infor-
matio Scripturæ frequenti usu illuminatio & gratia in eâ occupa-
ta gratia illuminans appellatur. Equidem illuminationis vox
paulò latior est gratia præparante. Hæc enim conversionem
anteedit, cum aliqua illuminatio, nempe uberior, etiam conver-
sionem sequatur. Quo pacto conciliandi sunt Theologi, cum il-
luminationem modo ad gratiam præparantem referunt, modo
ad inhabitantem. Prima & præcipua illuminationis ratio in præpa-
rando hominem ad conversionem consistit. Ideò enim natura-
les tenebræ, ignorantia mysteriorum & errores iis oppositi ex
intellectu humano per gratiam expelluntur & ille cognitione Dei
& rerum sacrarum inobuitur & tanquam luce quadam illustratur,
ut ad recipiendam justificantem gratiam aptus reddatur. Ante-
cedit itaque hæc illuminans gratia conversionis complemen-
tum. Nulla magis gratia, quam hæc ipsa, morâ & tractu opus
habet. Necessè enim est, ut omnibus fidei articulis, ad salu-
tem necessariis, is assentiatur, qui fidelium vult numero compu-
tari. At illi non momento instillantur. Sæpe annus, sæpe anni
transcunt, priusquam omnium impetretur fides. Pono exem-
plum. Compellatur Judæus, clarissima testimonia, quod Mes-
siam jam venisse oportuerit, magnâ vi ipsi ob oculos ponuntur:
Compungitur intra animum suum, metuitque, ne veritas religi-
onis suæ vacillet. Hic est effectus gratiæ prævenientis. Succedit
gratia præparans. Invitatur enim porro ad colloquium, paret
ille,

ille, neque gratiam Dei contemnit. Convincitur primò, utiqve Messiam venisse, quam in rem plurima cum ipso tractantur Scripturæ testimonia, labiturqve interea tempus. Progreditur tum collocutor, probatqve, hunc ipsum Messiam Deum esse, non hominem nudum. Cui fini iterum innumera dicta considerantur. Tum ad historiam N. T. accedit, probatq;, quæcunqve de Messia prædicta sunt, Jesu nostro Nazareno competere, adeoque ipsum verum Messiam esse. Porro obtentâ personarum Divinarum dualitate ad Spiritum S. progreditur collocutor, probatqve, & hunc in SS. Trinitatis consortium accedere. His peractis de mediis disquiritur, quibus salus nostra cum à Patre decreta, tum à Filio procurata, tum à Sp. S. applicanda sit & confirmanda. Deniqve quid ex nostrâ parte requiratur, ut horum beneficiorum reddamur participes, præviâ Scripturæ manuductione à collocutore ostenditur. Omnia hæc sunt à gratiâ, sed plurimo tempore, plurimisqve actibus laborante. Si convictus de Divinitate Messia hanc crediderit, nondum tamen credat Divinitatem Spiritus S. aut si hanc crediderit, neget tamen, Filium in carnem venisse, aut si de hoc fuerit persuasus, neget beneficii incarnationis & passionis Messia per fidem hominem fieri participem, propugnet autem, per legem nos more Pseudo-Apostolorum salvari debere; actus quidem priores semper erunt à Spiritu S. adeoq; à gratiâ præparante & illuminante, & tamen homo nondum erit conversus aut regeneratus; nisi tandem accedat gratia operans vel perficiens conversionem, de qua postea. Cumq; illuminationis vox Scripturæ usu non mentitantum ab ignorantia & erroribus liberationem & manuductionem in omnem veritatem spiritualem notet, sed & voluntatis in statum aliû & meliorem mutationem, eundem quoq; hic ordinem moramq; intercedere quotidianâ experientia edocemur. Homini enim profano & in peccatis omnibus quasi sepulto Divina gratia primo stimulum injicit & cogitationem, de periculo & miseria, cui ob quotidiana crimina est involutus; exemplo filii perditii, qui εἰς ἑαυτὸν ἦλθεν, in se rediit, mente suâ infelicitatem suam considerante, Luc. XV, v. 17. Quod gratia prævenientis est. Quam si non repulerit, informatio subsequitur, de flagitiis, de eorum

C2

turpi-

turpitudine in oculis Divinis; de suppliciis, eadem, nisi acta pœnitentiâ, subsecuturis, de ipsius pœnitentiâ ratione, de fide in misericordiam Divinam, merito Christi nixam, ponendâ, de fugâ peccatorum, de amore Divino, omnibus hujus seculi voluptatibus anteferendo, aliisq;. Sunt enim homini in peccatis habitualiter indurato infiniti scrupuli & objectiones evellendæ, ad quam rem sæpe non minor requiritur mora, quam ad hominem vel paganum vel Judæum vel hæreticum in fidei dogmatibus erudiendum. Si de uno scelere conviceris omnium vel plerorumq; reum, effectus is est gratiæ illuminantis, quo & turpitudinem ejus in intellectu agnoscit & voluntate illud detestatur, nondum tamen conversus aut regeneratus est, plurimorum aliorum agnitio & detestatio requiritur. Quæ si adfuerit, ut fides vera sit, nec erroneo aliquo conceptu, qualis Pseudo-Apostolorum erat & ad ejus analogiam plurimi alii esse possunt, defœdetur, laborandum est. Adeo gratia illuminans sive mentem sive voluntatem hominis, non immediatè in hominem illabitur, non uno momento illuminationem absolvit, non irresistibiliter in homine operatur, sed agit per gradus, per vices, per plures & repetitos actus, hominemq; adeo temporis successu disponit & præparat ad majorem subinde veritatis lucem admittendam, adeo ut si primum illuminationis gradum repellat, alterum ipsi denegat, quippe qui sine primo locum habere non potest. Paulus cum Ephesios *olim tenebras fuisse, nunc autem lucem esse in Domino profiteretur*, Eph. V. 8. dispulsas illas non intellectus tantum sed & voluntatis tenebras & lucem accensam esse significat per omnes illos Apostolicæ prædicationis actus, qui circa eosdem longo tempore occupati fuerant. Nempe ad eum modum, quo ad Paulum ipsa vox è cælo Divina dixerat: *Surge, idè enim tibi visus sum, ut te constituam ministrum; ad aperiendum oculos populorum & gentium, (aperire autem oculos est illuminare) ut convertant se à tenebris ad lucem & potestate Satanae ad Deum, ad accipiendam remissionem peccatorum & sortem inter sanctificatos*. Act. XXVI. vers. 16. 18. Johanni verò Christus *illuminare dicitur omnem hominem, venientem in hunc mundum*, Joh. I. 9, h. e. quantum in se est, per verbi ministerium veram DEI cognitionem, omni studio & conatu, adeo.

adeoque repetitis saepe actibus, omnibus, qui se operantem admittunt, quousque admittunt, implantare. Nec enim generalitas locutionis permittit, ut de ea tantum illuminatione accipiat, quae complementum suum in plenaria hominis conversione assequitur. An enim ideo à Christo informatus juvenis ille non est, quia post informationem ἀπὸ τῆς λυωμένης, tristis à Christo discessit, eo quod divitias suas retinere non posset: Matth. XIX, 22. An ideo illuminatus à Spiritu S. non est, qui aliquid accepit luminis, licet omne suam culpam non admiserit? An ideo sol non illuminat conclave, quia vel non totum illuminat vel non omnes ejus partes aequaliter illuminat? Bileam à DEO de Servatore mundi, olim ex Jacob orituro, edoctus, quamquam infidelis esset, tamen semet appellat: יָעַן עֵינַי, *aperitum oculo*, seu quod idem est, illuminatum, qui audiverit verba DEI, videritque visiones omnipotentis. Scite ex antiquis Judaeis R. Sal. Jarobi ad h. loc. cum quaesivisset, cur singulariter dicatur, Bileam *aperitum oculum*, non apertos oculos, habuisse, respondet: הִיא מַעֲשֵׂי הַיְיָ לְפָנָיו, *docet nos, quod caecitas in altero oculorum suorum fuerit*. Id nempe vult, haecenus illuminatum fuisse Bileamum, quod ex revelatione (quae & ipsam de se vocem sequenti statim versu usurpat) aliquid de Messia ejusque officio cognoverit, obtenebratum tamen simul, quod fidei assensu hanc sibi revelatam doctrinam non acceptaverit. Equidem celeberrimus Theologus, D. Abr. Calovius, in Vind. Anti-Grotianis non veretur ad verba: *aperit oculos*, conferre locum Eph. I. v. 17. 18 Ubi Spiritus sapientiae & revelationis dicitur dare *illuminatos* oculos mentis, ut sciant, quae sit virtus DEI in ipsis.

Aph. X.

Aliquot subjiciuntur Consecratoria.

PRimum est: Spiritum S. illuminare & actiones suas exercere non in fidelibus tantum, sed etiam in infidelibus, ad fidem praeparandis. Id enim nisi faceret, homo nunquam converteretur. Nec enim ex suis viribus converti potest homo, quod ἐξ αὐτῶν, nec in momento convertitur, nec convertitur à Spiritu S. ab homine absente. Ergo ita à Sp. S. convertitur, ut ipse praesens negotio conversionis manum adponat, hominem non externè tantum sed in

ternè com noveat, intellectum ejus non quoad literam tantum
verbi, sed quoad sensum etiam illustret, lucemq; Divinæ noti-
tiæ, sensui Spiritus Sancti, à quo proficiscitur, contornet in eodem
semper majus majusq; accendat. Secundum confectarium: hanc
ipsam, à Spiritu S. in animo hominis, nondum plene conversi,
excitatum lucem, seu mysteriorum Divinorum notitiam, mo-
tusq; voluntatis bonos, in eodem effectos, veram notitiam,
verosq; Spiritus Sancti motus esse. Manifestum hoc est ex pri-
ori confectario. Qui enim motus & quæ notitia à Sp. S. effecta est,
ea non potest non esse vera & bona; quia effectus non potest esse
deterior suæ causæ. Et quia hæc notitia, hi motus sunt illa ipsa mate-
ria, quæ fiduciæ postmodum concipiendæ, subternuntur, quo-
modo falsæ esse possunt? Excitatur in nondum regenito notitia ha-
rum propositionum: Christus est Deus, est homo factus, nostri
causâ passus est, fide nobis meritum suum applicat; hæc notitia
quomodo non sit vera, cum Scripturæ sit conformis? Defectus
verò, qui notitiæ adherent, notitiæ ipsius veritatem æquè vitare
non possunt, ac non possunt in homine fidei, in quo ipso notitia
illa non est ex omni parte perfecta, sed *ex parte* I. Cor. XIII. 12.
Equidem ob hos ipsos defectus notitia illa non est ex omni parte
animæ, eandem complectentis, recta & sufficiens & fructuosa, quia
nondum fiducialiter applicata & in usum Christianum traducta, vera
tamen est, æq; ac notitiæ naturâ insitæ hos ipsos defectus habentes,
quæ tamen, *et dicitur*, veritatis nomine nobilitantur, non obstante,
quod sint imperfectissimæ & actu ipso infructuosæ Rom. I. 18. Ter-
tium confectarium: Hos in homine regenito à Sp. S. excitatos
motus esse salutes, eo sensu, quo ad salutem homini procuran-
dam à gratiâ sunt destinati. Salutare vulgò quidem dicitur, quod
actu salutem vel inchoatam vel consummatam confert. Quo
pacto nihil salutare est, nisi per fidem, Hebr. XI. 6. Sed nec inso-
lens est, id etiam salutare vocare, quod ad salutem conferendam
tendit, simili à medicamento desumpto, quod semper salutare
in se est, etsi vel initium tantum valetudinis, vel partem procuret,
vel etiam ex accidenti fiat planè non salutare, imò etiam lethale.
Et quomodo salutare esse non potest, quod est à Spiritu Sancto,
eoq; gratiosè agente? Quartum confectarium: Omnem notitiam
rerum sacrarum, quæ est in Ecclesiæ Ministro, per quem gratia
præ,

735

præparans agit, esse à Spiritu S. & sensu modo indigitato salutem. Est enim notitia à Spiritu Sancti gratiâ, cum ad ministri Ecclesiæ, tum per eundem ad auditorum sibi concreditorum salutem directa. Talis autem notitia non potest dici esse à naturâ, nisi *μαλαγισαν* & spiritualia ex naturalibus deducere velimus. Esse autem eandem in ministro ex Spiritu S. gratiâ profectam, inde probatur, quia notitiæ illius finis est, ut irrogenitus minister regeneretur, qui finis non est à naturâ. Sicut enim ipsum verbum Divinum, ubicunqve existit, efficacem secum intentionem habet, hominem convertendi & salvandi: ita & notitia, ex verbo hæulta. Quamquam interdum homo verbum legens & conclusiones exinde colligens, suammet salutem non intendat, Deum tamen per notitiam illam ipsius salutem intendere dubitari *nequit*. Nam verbum Divinum, ubicunqve est & in quocunqve est, hanc intentionem sibi conjunctam habet. Et quamquam per hanc ipsam notitiam minister irrogenitus, verbum prædicans, nonnunquam auditorum suorum salutem non intendat: Deus tamen eandem per notitiam illam intendit. Ergo vel hæcenus à naturâ esse nequit, per ea, quæ Aph. VII. dicta sunt. Quod si dixeris: ministrum Ecclesiæ, non per notitiam sacrorum, sed per sacra ipsa auditores suos movere & convertere; tum præterquam quod idem sit, ac si dixeris: iudicem non per notitiam legum, sed per leges ipsas justitiam administrare, quod absurditate non caret, facile animadvertitur, nec regenitum ministrum hunc effectum per suæ notitiæ vires, sed per verbum præstare, II. Cor. III. 5. Ut autem hic verbum proximius, notitia ministri regeniti remotius convertendi instrumentum est, atque ideo verbum causa instrumentalis, Minister ministerialis causa vocatur; ita idem de irrogenito ministro dici debere ipsa rei natura, quæ utrobiq; exceptâ pietate & impietate eadem est, postulat.

Aph. XI.

Gratiam operantem conversionem quoad se absolvere.

Generaliter omnis gratia operatur aliquid, hic vero gratia operans cum particulari *ἐμφάσις* accipitur, quâ conversionem

nē eousq; operatur & perducit, ut homo plene convertatur, hoc est, ex filio iræ fiat filius gratiæ & ex reo damnationis æternæ hæres vitæ gloriôsæ. Possit & efficiens vocari. Terminus ejus est justificatio, justificationis inhabitatio. Notanter hunc gratiæ gradum Paulus describit Phil. II. 13. *Deus est, qui operatur in vobis tam velle quam perficere cum beneplacito.* Cum DEUS operari dicitur, gratia ejus ἐπιγῶσα a gratia operans indigitatur. Adhortatus præcedente versu Philippenses fuerat Apostolus, ut salutis suæ invigilarent, facerentq; cum tremore & timore, ne donum semel collatum, ab ipsisq; acceptatū, locordiâ suâ & negligentiâ amitterent. Nunc ergo ne monere rem vel planè difficilem vel impossibilem videretur, quia tam arduæ & quasi tremendæ sollicitudinis fecerat mentionem, auxilium, vel præsidium potius Divinum ipsis præsto futurum spondet. Non ipsis nempe laborandum esse, quantumvis verbo κατεργάζεσθαι usus ingentem ipsis laborem versu præcedente commendasse videretur, sed Deum laborem omnem in se suscipere, dummodo ipsi cum timore & tremore laborare ipsum in se permittant. Deum enim in salutis nostræ negotio omnia esse, omnia facere, omnem paginam implere. Non facere initium, cætera homini facienda relinquere, sed initium & finem DEI esse, omnia DEI esse. Itaque immediatus verborum sensus est: Omnis operatio salutis nostræ, sive sit in initio, sive progressu, sive fine, à solo DEO est. Ex quo deinde tacitè infert; ergo is quoq; faciet, ut salus vestra feliciter cœpta consummetur, dummodo ipsi confidatis & ὀδύνη seu gratiæ ipsius operanti nunquam obicem ponatis. Eadem operantis gratia sive ἐπιγῶσις vox hoc ipso sensu occurrit, Eph. I. 16. unâ cum descriptione ejusdem per vocēs synonymas, inprimis ἔκστασις, illuminationis, subintellige in gradu excellentiori, quo plenam tantamq; mentis illustrationem designat, quanta ad fidem justificantem in animo concipiendam requiritur. Gratias enim agit Apostolus DEO Patri, quod dederit, simulq; petit, ut porro quoq; augeat Ephesiis *spiritū sapientiæ & revelationis in cognitionem Filii sui,* vers. 17. Est hæc ipsa illa illuminans gratia, quâ eodem ad fidem salutarem, in Christum collocandam, disposuerat & præparaverat, quæ ad eum usq; gradum fuerat deducta, ut haberent ceu

rent, seu ipsa gradatio sive *κλίμαξ* innuit, ipsum illud illuminationis fastigium, quo in plenam fidei lucem ponerentur, nempe *illuminatos oculos mentis, ut scirent*, (recensentur hic precipue fidei, quæ creditur, partes, ut eò minus dubitetur, intelligi fidem planè consummatam) *quam sit spes vocationis ipsorum & qua divina gloria hereditatis in sanctis & qua excellens magnitudo virtutis ipsius, qui credimus, juxta operationem roboris potentia ipsius, vers. 18. 19.* Alibi eodem sensu dixerat: *Deum dedisse lucem in cordibus nostris, ad illuminationem cognitionis DEI, qua est in facie Jesu Christi, II. Cor. IV. 6.* Ubi quamquam prior illa illuminatio, expressa per *λάμψαι ἐν τοῖς καρδίαις τῶν ἀποστόλων, splendere in cordibus Apostolorum*, solos Apostolos eorumq; ministerium, immediate ipsis conceditur, attineat, *Φωτισμός* tamen, seu *illuminatio cognitionis DEI* refertur ad alios illuminandos, h. e. ad fidem veram & salutarem convertendos; quo sensu etiam habetur, Eph. III. 9. Quo pertinent infinita Scripturarum testimonia, quæ vel DEO, nemini hominum obligato, Rom. XI. 35. vel puræ meræq; gratiæ & amoris Divino conversionis nostræ negotium, non secundum partem tantum sui aliquam, sed juxta totum complexum suum consideratum, adscribunt, Eph. II. 4. 5. 7. I Petr. I. 3. Jer. XXXI. 18. Ezech. XXXVI. 26. Joh. III. 5. I Cor. VI. 11. Tit. III. 5.

Aph. XII.

Expositos gratiæ gradus ad assistentem gratiam referri.

In oppositione nimirum ad inhabitantem, quæ ex operante gratiâ consequitur. Dum enim DEUS hominem gratiâ suâ prævenit, eundem præparat, tandemq; efficit, ut credat, ante ostium stare & pulsare dicitur, ut intromittatur: intromissus per fidem in homine, tanquam in domo & templo suo, *ἐνοικῆσθαι ἐν τῷ οἴκῳ τῷ θεοῦ, inhabitat & inambulat*, II. Cor. VI. 16. nec in eo hosp. tatur tantum, sed *μενοῦν τῷ οἴκῳ, mansionem facit cum Patre & Sp. S. Joh. XIV. 23.* imò *θεοῦ πνεῦμα μετ' αὐτοῦ, canat eum eo & ipse secum.* Ap. III. 20. Quousq; itaq; homo per veram seriamq; pœnitentiam Christum pulsantem non audiverit, nec fores ei cordis sui per salutarem fidem, in sufficienti cognitione Christi & firmâ in meritum ejus fiducia consistentem, aperuerit, non inhabitat hominem, sed quasi extra eundem stat, seu *assistit* eidem, ut qui pulsat, domui assistit. Ut autem, qui domui assistit, eandemq; pulsat, non absens est,

D

neq;

neque otiosus, sed presentissimus quidem & negotiosissimus, ita
 tamen, ut presentiam suam & negotiosam operatione consortium suum
 & favorem offerat tantum, non dispense, antequam intromittatur.
 Ita Christus & Spiritus S. quamquam dum in convertendo, præ-
 parando, perficiendo occupatus est, non sit in homine, tanquam
 domicilio suo, cui gratiam suam justificantem & sanctificantem
 dispense, tamen non abest ab homine, multo minus nihil ei ne-
 gotii cum homine intercedit, sed presentis ei adest, omnemque in
 eum convertendum operam impendit. Non itaque licet ita colli-
 gere: Spiritus S. non est in animam immundam: (eandem nempe
 gratiam à justificatione & sanctificatione inhabitando.) Ergo non
 adest homini immundo gratiam suam operatione, quam eundem ad
 mundiciem præparet & traducat. An enim absens pulsabit osti-
 um cordis? Nec ita colligendum est: Spiritus S. recedit ab ho-
 mine impio, id est, domum cordis ipsius deserit: ergo plane non
 adest amplius, neque assistendo cor ipsius pulsat. Id enim ni
 fecerit, nemo lapsus unquam converti poterit, aut certe revertente
 Spiritu S. in momento & convertetur & inhabitabitur, quod op-
 pidum absurdum. Eadem gratiam assistentis & inhabitantis diffe-
 rentia alio simili insinuat apud Prophetam: *expandi manus
 meas toto die ad populum rebellem.* Es LXV. 2. Qui manus ad al-
 terum expandit, ad eundem amplectendum & osculandum
 non abest ab eo, sede eadem assistit, erga remotum enim ineptè
 manus expandimus: tamen eidem nondum intimè conjungitur
 & unitur, quamdiu ab amplexaturo recedit. Si rebellis esse de-
 fuerit, *currit Deus & cadit super collum eius & osculatur eum,* Luc. XV. 20.

Apb. XIII.

*Inhabitantem gratiam distingui in perficientem
 & adjuvantem.*

Quam primum homo per operantem gratiam ad fidem plenè
 adductus est, à DEO est statu damnationis ad statum gratiam
 transfertur, quod fit per justificationem, quam peccata ei omnia
 dimittuntur & meritum Christi imputatur. Primus justificationis
 effectus est unio Dei & inhabitatio. Deus enim homini reconci-
 liatus ut amicus amico sese e vestigio conjungit, intimeque & fa-
 miliariter cum ipso conversatur. Cum Abraham à DEO ipso vo-
 catur אַמִּינִי, *amicus meus,* Esai XLI. 8. R. Dav. *Kimebi,* Judæus licet,
 exponit:

exponit : *כי אהבני ורכב כי*, qui amavit me & adhaesit mihi. Est enim amor, qui amicos colligat, secundum Scaligerum affectus unionis. Discimus nempe exemplo unionis personalis in Christo, fieri posse, ut DEUS uni rei etiam quoad substantiam suam arctius quam alteri jungatur. Cumque DEO & plurimi alii modi sint, quibus id facere possit, cum possit facere super omnia plusquam abundanter super ea, qua petimus & intelligimus, juxta virtutem operantem in nobis, Eph. III. 20. & verò frequenter in Scripturâ legamus, Deum ad fideles accedere, iisdem conjungi, eos inhabitare & inambulare, & quidem ita, ut ab infidelibus recedat & eosdem deserat, hunc honorem Divino verbo piè habemus, ut credamus literæ, verè & propriè, h. e. quoad substantiam ipsam hoc fieri, quamquam modum, quo id fiat, pervidere nequeamus, ceu & in aliis mysteriis necessariò faciendum est. Quæ unio & inhabitatio hunc habet finem, ut fideles eò certiores sint de gratiâ Divinâ, perpetuo apud se manente & ad finem usque vitæ ipsos conservante, adque omne bonum stimulante, viresque largiente. Docet hoc ipse Servator, inquam: *Ego in illis & tu in me, ut sint perfecti in unum, & ut cognoscat mundus, quod tu me miseris & dilexeris illos, sicut me dilexisti*, Joh. XVII. 23. Christus in fidelibus suis est & cum Pater in Christo sit, is simul in iisdem existit & quidem in hunc finem, ut illi sint *πτελειωμένοι εἰς ἐν*, perfecti in unum, seu perfectè combinati conjunctique, unus veluti inter sese Spiritus, qui neque à se invicem neque à DEO ullâ vi divelli possint, Rom. IX. 39. nisi ultrò homo à DEO per peccatum recedat, Esai LIX. 2. Ex quo patet, hanc gratiam inhabitantem partim efficere, ut homo persistere in amicitia cum DEO, seu justificationis beneficio, possit, partim vires largiri, quibus vitam, hoc ipso beneficio dignam, instituere, fidemque suam per bona opera testari possit. Illud Gratia perficiens vocari potest, quippe quæ hominem in gratiâ constitutum, ad extremum gloriæ fastigium deducit, hoc Gratia adjuvans, quippe quæ unâ cum homine, novis viribus Divinitus instructo, ad exercitium operum, DEO placentium, concurrit.

Aph. XIV.

Varios esse gratia perficientis actus.

Quo plures sunt occasiones, quæ hominem ab amicitia cum DEO abstrahere tentant, eo pluribus præsidii opus est, ut

Dz

in

in eadem ad finem usq; vitæ perseveret. Invadit hominem mil-
 le modis Satan, totidemq; mundus, nec paucioribus propria caro.
 Sed tamen DEI gratia his omnibus major & potior est. Adest
 enim I. *Gratia conservans* seu custodiens; memorabili voce à Pe-
 tro *Φερούσαι* I. Petr. I. 5. à Paulo *Φλάτρουσαι* dicta, II. Tim. I. 12. Ut
 enim vox hæc posterior generalis est & quamlibet custodiam
 atq; quemcumq; custodiæ modum designat: ita prior illa propriè
 & primò præsidium militare & munitionem fortissimam, &
 robore militum & prudentiâ ducum & civium vigilantia instru-
 ctam, notat, quâ arces atq; castella contra vim hostium, etiam im-
 manem, contraq; machinationes omnes & strategemata, etiam
 callidissima, tuta & invicta præstantur. Talem *Φερούσαι* seu cu-
 stodiam, superari nesciam, (nisi homo ipse ad hostem turpiter
 deficere velit) nobis exhibere τὸ πολὺ θεὸς ἐλεῶ. *multam DEI gra-*
tiam v. 4. cum *δυναμει θεῶν*, potentiam DEI conjunctam, v. 5. profite-
 tur Petrus; quæ munire possit corda & cogitationes nostras, ad versus o-
 mnes hostiles tentationes, Phil. IV. 7. & Paulus immortâ fiducia per-
 suasus est; (ita enim vocem *πίπισμαι* sumi, ex Rom. IIX. 38. pror-
 sus parallelo, ibidemque insinuatâ vincendi ex quacunque parte,
 sive mundus sit, sive cœlam, sive infernus, sive casus alius qui-
 cumq; impotentiam evidentissime colligitur) quod Deus potens sit, ut
depositum ipse custodiat ad illum diem, quem nempe paratum esse
 dixerat Petrus, ut in eo reveletur salus nostra; cum nunc nondum
 illa appareat, I. Joh. III. v. 2. Simili prorsus modo Paulus, Phil. I.
 6. certum se esse ait, quod DEUS, qui *inciperit in ipsis bonum opus*,
 Christianismum inter ipsos plantando, ipsosque regenerando &
 sanctificando, hoc ipsum suum opus *absoluturus sit*, quantum
 n. in se est & nisi ab ipsis Philippenisibus impediatur, usq; in diem
Jesu Christi. Habes hic ipsum gratiæ *ἰσχυρίας*, perficientis no-
 men, quo & Apostolus utitur, II. Cor. VII. 1. Adest II. *gratia con-*
firmans & certificans, *επιρροῦσαι τὰς καρδίας*, voce Apostoli, confir-
 mans corda & interiorem hominem cum de præsentī, tum de fu-
 turâ salute certum reddens, I. Thess. III. 13. Sequitur hæc inno-
 tâ consequentia ex priori. Si enim Divina gratia invicta nobis sup-
 deditat contra omnis generis tentationes præsidia, quid est, quod
 de salute nostrâ dubitemus? Ipsa fidei Apostolica affectio, quâ ut
ἰσχυροῦσιν describitur, Hebr. XI. 1. certitudinem omni formidi-
 ni contrariâ oppositâ involvit, nisi ipse homo, nullis motus ratio-
 nibus

nibus, voluntariâ malitiâ abjicere fiduciam & dubitationum se fluctibus exponere velit. Adest III. *gratia roborans & confortans.* Nec enim certitudinem salutis tantum generat gratia, sed infirmam factam roborat, sustentat, auget. Pro quâ discipuli orant: *Domine ꝑ eâtes, adde nobis fidem.* Luc. XVII. 3. Habuerant enim fidem, sed infirmam, ceu & pater illius obsessi, Marc. IX. 24. qui clamat petitq; *credo, Domine, juva meam incredulitatem;* quare id, quod fiducia suâ deerat, addidit Christo & suppleri desiderant. Vocatur hæc gratia *βεβαιύσα, corroborans, confirmans.* Quam memorabili verborum apparatu prædicat Paulus: *qui confirmat nos, inquit, vobiscum in Christum & unxit nos, Deus;* (Divina Evangelii mysteria, in se certissima, prædicaverat versu antecedenti, nunc ea confirmari in nobis ait per unctionem & collationem Divinorû donorum, quâ illa non credamus tantum, sed summam inde animi & conscientiâ lætitiâ concipiamus) *quin & ob signavit nos & dedit arrhabonem spiritus in cordibus nostris.* Confirmatur spes nostra Divinis promissionibus, *σφραγιζέταιq; ob signatur & corroboratur sacramentis & interno Spiritus S. in cordibus nostris testimonio, quasi arrhabone quodam, omni pignore magis fortiusque obligante, quo sponsus sponsæ fidem suam arctissime penitissimeq; obstringit, ipsamq; amoris sui perpetui & indissolubilis planè certam & indubiam reddit.* II. Cor. I. 21. 22. A quo infallibili Spiritus S. testimonio hæc gratia & *συμπαροτρύβου, confortans,* (ut ipse Spiritus S. testans, I. Joh. V. 8.) dicitur, eò quod cordibus nostris vi suâ verbo insitâ testetur, *nos filios DEI esse & summâ cum fiducia DEUM compellare posse, Abba, Pater,* Rom. IX. 15. 16. nempe non certam nobis tantum gratia Divina reddit salutem, sed semper certio rem, immò modis omnibus, qui excogitari possunt, certissimam. Adest IV. *Gratia consolans & erigens.* Cum nempe sub calamitatum & persecutionum onere premimur, ut vix divini amoris aliquem percipiamus sensum, Divinæ gratiæ effato sublevamur: *sufficiat tibi gratia mea; nam virtus mea in infirmitate perficitur.* II. Cor. XII. 9. Nunquam langvere se magis putabat Paulus & à DEO quasi desertus esse, quam cum à Satanae angelo colaphis exciperetur; & tamen hoc ipsum in gratiæ locû computat Deus. Imò gratiæ suæ virtutem in infirmitate perfici proficitur, quasi extra colaphos & *ουλόπαις, seu acutos palos,* carni ipsius infixos, *perficiens gratia* locum habere non possit. Exerit se

D; ista

ista Divina virtus in solatii, ut ita loquamur, realitate, dum non
 verbis tantum efficacissimis solationum nobis argumenta adspi-
 rat, sed virtute sua nobis impressa facit, ut *cruci sumus ferende*, I. Cor.
 X. 13. imo ipse *intercedit pro nobis gemitibus inenarrabilibus*, Rom.
 IIX. 26. Cum ait, *αὐτὸς ἑνὸς ἡμῶν*, ipse Spiritus intercedit, &
 quidem *ὑπερῶν ἡμῶν*, super intercedit; hæc vocum emphasis
 permittere non videtur, ut de intercessione tantum in fidelibus
 effecta verba intelligantur: sed cum fideles in angustiis ductore
 Spiritu & precentur & suspirent, hoc non sufficere dicit Apосто-
 lus, sed addit ad majus pondus solatio adjiendum, ipsum quoque
 Spiritum S. cum iisdem intercedere, majori quæpiam vi, quam fide-
 les ipsos, & suspiriis non, qualia sint fidelium, effabilibus, sed sua
 personâ dignis, quorum ut & intercessionis ipsius rationem Deo
 quidem convenientem vocare possimus, sed quæ tamen à nobis
 neque mente comprehendi queat neque verbis enunciari. Adest. V.
gratia salvans; ἡσυχίας καὶ Φιλανθρωπία σῶσαι, benignitas & amor
 hominum salvans, κατὰ τὴν αὐτῆ ἔλεον, secundum suam misericordiam.
 Tit. III. 4. 5. Quæ salus dicitur consistere v. 7. partim in justifica-
 tione nostris gratiosa, partim in hereditate secundum spem vitæ æter-
 næ. Quæ spes hereditatis consistit in *ζῆλον ἰσχυρῶν καὶ μέλλων ἑ-
 αὐτῶν*, in gustu virtutum futuri seculi. Hebr. VI. 5. Quid enim aliud
 est regnum gratiæ in hoc seculo, quam initium regni gloria in altero se-
 culo? siquidem regnum DEI in hoc etiam seculo est justitia, pax & gau-
 dium in Spiritu S. quæ utique etiam sunt bona futuri regni gloria. Vult
 itaque dicere: quod Divina gratia eam rem perduxerit in istis hominibus,
 ut nihil supersuerit, quam hoc unicum, ut gradus vitæ æternæ perfe-
 ctissimus illis conferretur; dum juxta gradum hujus vitæ competentem re-
 vera substantiam honorum vitæ æternæ præcipuorum consecuti sint, com-
 plementum sine dubio etiam consecuturi, si modo perseverassent & magis
 magisque ad perfectionem istam perrexissent. Ita ad hunc locum
 D. Seb. Schmidius. Cui majoris lucis causâ jungo D. Jo. Hülsemannum,
 in Verm. Consc. c. VI. p. 642. ita scribentem: Die ganze H. Schrifte
 bezeuget/das wir Gläubige auch allhier in dieser Welt die wesentliche Sitt-
 liche der Erlännis Gottes haben/welche man in Schulen heißet clarum
 visionem DEI. Das wir auch die wesentliche stücke der liebe Gottes/der
 Vergnügung in Gott/des Friedens in Gott/der Freude in Gott/darinnen
 das ewige leben besthet/ allhie durch den Glauben in diesem leben er-
 fassen/ergreifen/ haben/ besitzen und genießen. Nur das in künfftigem
 jenem

jenem Leben der Grad der Erkenntnis höher / der Stiege / die Freude / das Vergnügen grösser und höher sey. Und das die Immerwährenheit oder die unwandelbare ewigwährende continuation dazu kommen wird. Dannenher die Genießung der Seligkeit / wie sie hie in diesem Leben anfähet und der Schmach himmlischer Freude / Ebr. 6. 5. wahrhaftig eine Genießung eben der Freude ist / die dort ewig ohne Aufhörnung gewähren wird und keiner andern Freude. Gleich wie der Dorst macht einer Speise eben die Speise kostet / an welcher sich hernach der Esser sättiget / und keine andere Speise gekostet / eine an derer aber genossen wird. *Quæ deinceps pluribus exequitur.*

Aph. XV.

Varios esse gratiæ Adjuvantis actus.

Duplex est Divinæ gratiæ finis; unus, hominem ad vitam æternam perducere, quod ii gratiæ Divinæ gradus efficiunt, quorum hæcenus à nobis consideratio instituta est: alter hominem pulcherrimis DEOq; placentibus virtutibus exornare, quod efficit gratia adjuvans, seu auxilia Divinæ gratiæ. Cum verò nec hoc opus Divinum in instanti, sed intervenientibus certis gradibus actibusq; perficiatur, illi nobis nunc pariter ordine erunt recensendi. I. Initium facit *gratia regenerans*. Illa quidem, quæ cum conversione idem est, & ad fidem efficiendam terminatur, justificationem præcedit, sed quæ illâ vires largitur, animum suum in melius mutandi, bonisq; operibus studendi, eandem demum insequitur. Quod ut rectè intelligatur, sciendum, quod fides duplex habeat officium: primò apprehendendi beneficia sibi oblata, deinde gratitudinem suam ipso opere erga beneficia illa testandi; quod alii ita enunciant, fidem unâ manu apprehendere Christum, alterâ caritatem erga DEUM & proximum exercere. Idemq; est, cum vita fidei duplex esse dicitur, primò cum credens vivit Christo, deinde cum Christus vicissim vivit in credente. Utraq; insinuat, Gal II. 20. Vivit autem, qui credit Christo, cum vivam in ipsum fiduciam ponit, ipsiusq; vitam sibi applicando suam facit. Vivax enim actio est, quæ Christum apprehendit, ambabus quasi ulnis amplectitur, pertinacissimè tenet, nec deserit, si contra nitantur inferorum porræ. Christus autem, à credente apprehensus, è vestigio in credente & ipse vivere incipit, ipsumq; ad pietatem adversus se testandam incitat & impellit. Quam si exercuerit, indicio id est, Christum in ipso esse & vivere,

vivere, seu actiones vitales exercere. Prioris vitæ & officij, quod fides obit, actus sunt λαμβάνειν, *recipere*, sibiq; proprium facere Christum, à quo filiatio Dei dependet, Joh. I. 12. XVII. 8. Rom. V. 17. & ὄψα λαμβάνειν, *apprehendere & accipere* Joh. I. 5. Col. II. 6. atque ita eidem tenaciter adherere, ut vitam citius quam ipsum relinquat. Gen. XXXII. 26. Matth. XV. 22. 25. 27. Posterioris ad operandum *per caritatem dispositum esse*. Gal. V. 6. & opera habere per quæ illa fides testari; ut si illa non habeat, indicio sit, fidem non vivere, Jac. II. 17. 18. 20. Jam regeneratio, quæ à conversione distincta est, fidem producit seu novam vitam, non priori modo, sed posteriori considerata. Quæ enim fides justificat, producit à gratiâ non regenerante, quæ animum immutat, sed à convertente, quam justificatio illico insequitur. Quod vero justificatio regeneratione eo modo considerata præcedat, ex ipsâ fore nisi justificationis natura elucescit. Primum reo, morti adjudicato, delicta, ab alio vel lytro vel intercessione expiata, remittuntur, antequam novam quasi recipiat à morte, in cujus faucibus hærebat, vitam. Ubi primum è carcere eductus & priori libertati restitutus est, vivere de novo incipit, primum benefactoris gratiam cupidissimo animo amplectendo & exosculando; deinde demum animum priorem sceleratum exuendo, melioremq; induendo, h. e. benefactorem suum amando & obsequiis ejus se totum devovendo. Quomodo amare judicem potest, quamdiu à vinculis mortis nondum est liberatus? Vires quippe amandi judicem non nisi post liberationem accipit, dum in memoriam sibi revocat, quanto beneficio fuerit affectus, & quo nunc vinculo ad ei servendum sit obstrictus. Ita planè de justificatione & regeneratione sese res habet. Unde quia regenerationis vox longè frequentius in Scripturâ de ipsâ conversione, quæ in justificationem terminatur, quam de collatione virium, quæ animum hominis in melius immutatur, accepta reperitur, veteres Theologos acquivisse videmus in tractatione articuli de conversione, quæ verò circa immutandam hominis animum sciri poterant aut debebant, ad articulum de renovatione, cui μετανοήσεως ἔργον, *mutatio animi* diserte tribuitur, Rom. XII. 2. vel de sanctificatione rejecisse. Sequitur ergo II. Gratia *renovans* vel *sanctificans*: ex vetere homine novum faciens & ex peccatore sanctum. I. Theff. IV. 3. Sanctificationis hujus partes pulcherrimè representat Præceptor noster, D. *Dambauerus*, dum in Hodos. Phæn.

IV. h. s. memorabili locutione intellectus & voluntatis, sine notitia & amoris augmenta conjungit: ἀληθεύοντες ἐν ἀγάπῃ, Vulgat. *veritatem facientes in charitate*, Beza. *veritatem sectantes cum charitate*. Ita & Hunnius, Balduinus, Calovius. Alii cum Schmidio, Junio, Grotio: *sine furo existentes in dilectione*. Quæ si interpretatio recipiatur, tamen *augmentum* dilectionis in Christum, τὸ πᾶντα, consuetâ adverbii ellipsi, *quoad omnia* præcipitur. Syrus: *quicquid est nobis*. Quomodo autem in omnibus diligere Christum, quomodo quicquid est in nobis diligendo crescere & semper magis magisque amare Christum, Ecclesiæ caput, & in hoc capite simul omnia membra, per omnes juncturas coagmentata, poterant, ut ad eò totum corpus ædificaretur, nisi in notitiâ, quæ est radix & fundamentum præcos, simul augmenta subinde uberiora caperent? Juxta tritum Augustini: *tantum diligitur, quantum cognoscitur*. Claudit denique IV. hujus gratiæ chorum *gratia consummans* & ad perfectionem deducens, quanta quidem in hanc vitam cadere potest. Eadem enim gratia, quæ renovationem nostram ἐν ἀρχῇ, *incipit*, eandem & ἑπιτελεῖ, *absolvit & perficit*, Phil. I. 6. & quamquam cum Apostolo *πελειωμένοι, perfecti* hic non simus, tamen *διώκομεν, ἐὶ καὶ καταλάβωμεν, eò contendimus, ut perfectionem assequamur*. c. III. 12. *Φερόμεθα εἰς τελειότητα, ferimur in perfectionem*, Hebr. VI. atque ad eò ob hunc conatum & qualemcumque, quænam attigimus, gradum, & ipsi *τέλειοι* seu *perfecti* dicimur, Phil. III. 15.

Aph. XVI.

Cur gratia Adjuvans dicatur?

Dum gratia adjuvans & cooperans dicitur, ex ipsâ denominationis ratione intelligitur, Deum & hominem simul ad producendum unum eundemque effectum concurrere, quamquam homo subordinate ad Deum concurrat, quippe quum vires agendi à DEO accipiat. Nempe in conversione DEUS omnia agit in homine, homo verò subjectum tantum est, quod conversionem & ea, quæ ad eandem pertinent, admittit & recipit. At in renovatione homo ipse agit, ex viribus per gratiam acceptis. Deus itaque operatur quidem etiam hic in homine, sed non solus, verum homo simul operatur: Deus ergo cooperatur. Et dum homo operatur, Deusque ad operationem ejus concurrat, auxiliari homini dicitur. Unde gratia cooperans, itemque adjuvans & auxiliaria gratia. Fundamentum doctrinæ est, quod in ipso momento completa

pletæ conversionis homo, qui antea spiritualiter mortuus fuit, vi-
 vere incipiat & vitæ suæ edere indicia. Vivere autem est agere. Fre-
 quens in sacris mentio vivificationis. Deus enim, *ἡ χάρις τοῦ θεοῦ ἐν ἡμῖν*,
dives in misericordia, sive copiosa. Dei gratia nos in Christo & per
 Christi meritum vivificavit, cum mortui essemus in peccatis, utraq;
 nempe fidei vitâ nos donando, quæ tanta gratia est, ut omnes
 divitiis bonitatis & gratiæ excedat, id est, plane infinita & immen-
 ta. Eph. II. 4. 5. 7. Alibi hæc vita, in primis quoad posterioris gene-
 ris effectus, qui in animi mutatione consistunt & actionibus,
 hinc prodeuntibus, *cor novum & carneum* vocatur, *ex lapideo fa-*
ctum, Ezech. XXXVI. 26. quod statim explicatur: *faciam, ut in sta-*
tutis meis ambuletis & iudicia mea in sordibus ac faciatis, vers. 27. Ad
 verba: *cor novum*, celebris Judæus R. Sal. Jarchi annotat: *וְיָרֵךְ*
שְׁנֵהחַדְשָׁה לְטוֹבוֹתָא, concupiscentia, qua renovatur ad bonum, illi
 nempe *לְיָרֵךְ* concupiscentiæ opposita, quæ est *רָקִיעַ*, tantum mala,
 Gen. VI. 5. R. Dav. Kimchi ad verba: *cor carneum*: *לֵב רָךְ וְנִכְוֵן לְקַבֵּל*
הַטּוֹב, cor molle & dispositum ad recipiendum bonum. Deus itaque,
 qui dat cor carneum, dat vires, quæ disponant hominem, ad
 concupiscendum ea, quæ sunt bona. Et tamen cum his ipsis vi-
 ribus ipse simul concurrat, hominemq; bene acturum adjuvat,
 eidemq; cooperatur. *Sine Christo enim nihil possumus facere*,
 Joh. XV. 5. Ut palmes à viti non succum tantum habet & vires, un-
 de vivat, sed necesse est etiam, ut vitis, novum subinde succum
 subjuciendo, palmitem ad generandos fructus adjuvet, eidemq; in
 operando concurrat. Quemadmodum DEUS dicitur verbi mini-
 stris, non obstante, quod dona iisdem contulerit ad ministerium
 necessaria, tamen in prædicatione *συνεργῆτε*, cooperari, Marc. XVI.
 20. & ipsi ministri vocantur *συνεργοὶ τοῦ θεοῦ*, cooperarii Dei, quia quan-
 tumlibet inæquali operâ, ad unum tamen effectum, qui est homi-
 num ad veram fidem conversio, concurrunt: ita & res sese habet
 circa hominem ipsum, in ordine ad actiones bonas & Deo pla-
 centes consideratum.

Apb. XVII.

Gratiam Divinam universalem esse.

OMnis hic gratiarum, ut ita loquamur, chorus omnibus
 lingulisq; hominibus, ne uno quidem excepto, postquam
 in peccata prolapsi sunt & à Christo redempti, ex Divinâ inten-
 tione destinatus est. Nemo hominum lapsorum antecedente
 prævisam hominis rejectionem Dei voluntate, per absolutum,

Ez ut

ut vocant, decretum, ab ullâ harum gratiarum, quo minus ei vel offeratur, vel obtingat, exclusus est. Deus ex se & totâ animi sui sententiâ propensus est, omnes singulosque vocare, convertere, justificare, regenerare, conservare, sanctificare, perficere. Hoc ipso fine omnes gratiâ suâ prævenit, omnes vult præparare, fidem in iisdem operari, ad bona omnia præstare auxilium. Nihil de est ex Dei parte, quo minus omnes singuliq; homines in culpâ sunt, quo minus harum gratiarum ad ipsos redundet fructus. Impiarum Calvinianorum particularitatem omnes propemodum S. Literarum paginæ refellunt & in pudorem conjiciunt. Si præveniens gratia (etiam in generaliori illo conceptu, de quo Aph. VII. egimus, sumpta) non est universalis, quomodo gentes, quas omnes, singulasque, voce: *ὁ ἀνθρώπος, ὁ homo*, alloquitur Paulus, Rom. II. 1. seqq. excusatione destituentur, quo minus ad veriore[m] Dei notitiam, perque hanc ad salutem perveniant? Rom. I. 20. Si intra Ecclesiam Deus non omnes prævenire verbo, compungere, sollicitare, præparare ad fidem, convertere vult, cur omnibus *μαρτυρα τῆς πίστεως, offert* & quasi manu suâ exhibet, (quæ est hujus vocis significatio, I. Tim. VI. 17.) fidem? Act. XVII. 31. Si Divina gratia in omnibus singulisque non vult operari & perficere, opus suam, quo homines ad Deum veniant & in peccatis suis reficiantur, cur omnes singulosq; ad se invitat? Matth. XI. 28. Ut veniant & sine argento & auro emant vinum & lac. i. e. *כֶּהֱנֵה*, ut R. D. Kimchi, h. l. gratis, ex merâ gratiâ, beneficia sua acceptent, Esai LV. i. f. Si non vult omnes mutare animum impium & justitiæ studere, cur in clamat omnes: *Lavate vos, purificate vos, removete malitiam operum vestrorum coram oculis meis; cessate malum facere, discite bonum facere?* Esai. I. 16. 17. Totam citius exscriperis Scripturam, quam omnia coacervaveris & expenderis testimonia, non legale Dei imperium, sed gratiosam ejus & jam merito Christi reconciliatam voluntatem in omnes singulosque homines exponentia, quæ in meras particularitates converti furori similis est, quam temeritati. Quid clarius illo Apostoli: *apparuit gratia Dei salutaris OMNIBUS hominibus, eradiens nos, ut abnegemus impietatem & mundanas concupiscentias, ac sobriè & justè & piè vivamus in presenti seculo?* Tit. II. 11. 12. Quoscunq; gratia Divina erudit per verbum, ut abnegent impietatem & piè vivant, illis apparet utique, inq; eos dispensatur, idque

749

idq; non exterius tantum, verbum proponendo, sed & *σάρκα* & *salutariter*, salutem eorum intendendo. At omnes singulosque etiam reprobos in Ecclesiâ erudit, quia omnibus singulisque prædicatur, Ergo. Nam *Id omnibus hominibus*, cum utroq; rectè connectitur. Illuxit omnibus hominibus & est salutaris omnibus hominibus, id est, omnibus salutem adfert; ait ad h.l. *Jo. Cocejus*.

Aph. XII.

Etiam respectu lapsorum.

Neminem præterit gratiâ suâ Deus: ergo neq; lapsos, si vel sexcenties vel millies fuerint lapsi. Vox universalis: *omnis*, Deus vult *omnes* salvos; venite ad me *omnes*; gratia apparuit omnibus: Deus miseretur *omnium*; neminem excipit, adeoq; nec lapsos. Pone aliquibus lapsis conversionis gratiam non obtingere, jam vox *omnes*, quæ ordinariè distribuit in singula generum, in proprio significato non relinquetur, nec omnes notabit, singulosque. Si Deus non vult, ut quisquam pereat, sed omnes ad pœnitentiam convertantur. II. Petr. III. 9. Si præcipit, ut non omnes tantum homines, sed & ubiq; locorum viventes pœnitentiam agant, Act. XVII. 30. quomodo lapsos excipere poterit, qui sub omnibus hominibus continentur & ubiq; locorum existunt? Qui verò vult, ut lapsi pœnitentiam agant & salventur, is gratiam suam iisdem denegare non potest, alias serio non vellet, quod absit à Deo nostro, mentiri nescio. In Ecclesiâ vero voce ministri omnes singuliq; interq; omnes maximè lapsi, ad pœnitentiam invitantur, Joel. II. 12. Immo expresso nomine lapsi. *convertimini filii averfi*, Jer III. 12. 14. Vocem *שׁוּבוּ*, R. D. Kimchi & ex illo *Don Is. Abarbanel* interpretantur: *שׁוּבוּ*, V. tablis *rebelles*, Lutherus *apostatas*. Quærentur à Deo primaria quadam curâ *overs per dita*, Luc. XV. 4. Numne putabimus, hanc vocem invitanti esse si ne efficaci gratia? Aut exterius aliud testari DEUM, aliud intra sese intendere? Aut in illâ voce majorem virtutem contineri, cû proponitur nondum lapsis, quàm cum lapsis? Cum vero Deus talentum ab eo tollere dicitur, qui eo rectè usus non fuit, id equidem ita intelligi, nequit, ac si gratiam omnem, eamque feriam, ipsum ad fidem reducendi, ei denegaret; id enim manifestæ experientiæ repugnat, cum in Ecclesia omnes quotidie, maximè verò lapsi, vocentur, immo soli lapsi; cum *sani opus non habeant medico sed*

E3

egri,

egri, Matth. IX. 13. sed partim quod extra Ecclesiam volatio per
 verbum prævio ejus contemptu subtrahatur, partim quod intra
 eandem gratia justificans & sanctificans adimatur, partim quod
 dona alia, cum hac gratiâ vel necessariò vel ex liberâ Deidiposi-
 tione connexa. Sed nec id inficiandum est, quod e. iusto iudicio
 malitiosè peccantibus peculiare gratiæ modi, sine quibus ob
 peccandi contractum habitum difficulter convertuntur, sæpe
 denegentur. Recedit à lapsis Deus, eosque deserit, gratiâ inha-
 bitante, non assistente, eosque ad pœnitentiam stimulante.

Aph. XIX.

Gratiam efficacem esse & sufficientem.

Efficax nonnunquam dicitur, quod effectum actu producit.
 Quo sensu non omnis gratia efficax est. Cum enim gratia
 ordine agat, ordini autem resisti possit, hinc fieri ultrò intelli-
 gitur, ut effectus ordine non observato impediatur. Verum alio
 communiori; sensu efficax dicitur, quod idem est ac sufficiens;
 estque in Phycis, quod viribus gaudet ad producendum effectû
 sufficientibus, sive attingatur actu ipso effectus, sive ab aliquo in-
 terveniente impediatur. Quo sensu efficax est medicamentum ad
 procurandâ sanitatem, sive actu ipso valetudinē promoveat, sive
 ab accidente quopiam, quo minus operari possit, impediatur. Mo-
 raliter efficax & sufficiens est, quod ex agentis intentione tanquã
 medium ordinatum est, ad obtinendum effectum & per quod ef-
 fectus obtineri potest, nisi ei medio obex ponatur seu obsta-
 culum. Hoc sensu omnis gratia Divina efficax est & sufficiens.
 Media à Deo ad conversionem hominis ordinata, verbum nem-
 pe, à Ministerio tractatum, & sacramenta, intra legitimum ordi-
 nem administrata, ex intentione DEI sufficientem in se virtutem
 habent, hominem fide donandi, eundemque justificandi. Nec
 enim verbum tantum exterius ostendit, quomodo componere
 se homo debeat, ut salvus fiat, sed simul animum commovet,
 ut verbo assentiatur, & propositam in eo justitiam firmâ fiducia
 apprehendat. In Christo enim *gratia est Veritas*, Joh. I. 17. 1. e:
 gratia, non in verborum blanditiis consistens, sed cum veritate,
 seu propensione opere ipso juvandi conjuncta, quo sensu jube-
 mur diligere non λόγῳ Ἐγλάσῃ, verbo & lingua, sed ἐργῷ ἔ

αλτ-

751.

ἀληθεία, opere & veritate, I. Joh. III. 18. Ita exponit hunc locum Præceptor noster D. *Danhauerus*, *Hodos. Phan. IX. p. 614. f.* qui de universo gratiæ mysterio secundū Scripturam rectē proponendo præclarissimē meritis est. Exprimit cū primis emphasin virtutis, in gratiā Divinā latentis, illustre Christi dictū, Joh. VI. 44. *Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit ipsum.* Dicitur & gratia ducere, Rom. II. 14. Sed quia duci potest etiam is, qui ultroneo motu ambulat, ἐλεύθεως seu tractionis voce in homine convertendo aliquid amplius se agere Deus significat, & invitum etiam atq; naturaliter reluctantem, non cogere quidem, aut ad speciem quādam effectus determinare, trahere tamen innuit, non moralit tantum suasionē, quanquam & hæc magno verborum argumentorumq; pondere adhibeatur, sed vi quadam superiore, physiciæ analogā, qualis ignis est, intimē penetrantis, & mallei, petras contereantis, Jer. XXIII. 29. Chaldaus: כַּאֲשֶׁר תִּקְרָה כַּאֲשֶׁר תִּשְׂרֹף, fortis sicut ignis. R. Sal. Jarchi: כַּאֲשֶׁר בּוֹעֵר כַּאֲשֶׁר בּוֹעֵר כַּאֲשֶׁר בּוֹעֵר, veniens in potentia, sicut ignis exardescens, juxta significatum illius loci, in quo dicitur: & factum est in corde meo, sicut ignis ardens, Jer. XX. 9. quo sensu & duo discipuli: ἄχι ἡ καρδιά ἡμῶν καιομένη ἦν ἐν ἡμῖν, annon cor nostrum ardens erat in nobis, cum loqueretur nobis in viā & aperiret nobis Scripturam Luc. XXIV. 32. Potentem itaque & omnem vim humanam superantem in se virtutem complectitur gratia, in verbo proposita, hominem percellendi, commovendi, impellendi; planē ut Paulus dixit: sermo meus & præconium meum non fuit in persuasoria humana sapientia verbis (quæ vers. 11. vocaverat sublimitatem sermonis & sapientiæ) sed in demonstratione Spiritus & virtutis, I. Cor. II. 4. idque hunc ipsum in finem, ne fides vestra esset fundata in sapientia hominum, sed in virtute Dei, vers. 5. Ergo gratiæ Divinæ, per verbum agentis, cohæret virtus, omni humanā, sive ea ἐν τοῖς λόγοις, in fortiter persuadendo, quod oratorum est, sive ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, in subtiliter disputando, quod Philosophorum, consistat, superior; ergo ita efficax, ut, nisi homo ipse sit in culpā, eundem convertere possit: ergo Deus etiam hanc verbi virtutem cō dirigat, ut homines convertantur; id enim nisi faceret Deus & frustra tantam vim adhiberet, & vis ista ex gratia procedere dici non posset.

Aph. XX.

Aph. XX.

Huic tamen gratia resisti posse.

ID totidem verbis asserit Stephanus, dum ad Judæos: *dura cervicis homines*, ait, & *in circumcisi corde & auribus*, vos perpetuò Spiritui S. *ἀντιπνεῦμα* resistitis, sicut patres vestri, ita etiam vos. Act. VII. 51. De quibus patribus Zacharias, c. VII. 11. 12. *renuerunt auscultare, contra posuerunt humerum refractarium, aures suas aggravarunt, ut non audirent. Immo cor suum poverunt sicut adamanteum, ut non audirent legem.* R. Salomo Ben. Melech ad h. I. *הוא אבן חזקה שלא יוכל הכהן להפוסלה*, *Adamas lapis tanca duritiei est, ut non possit ulla ferro sculpi.* Ita & R. Ab. Esra: *Quanta hæc est resistentia?* Et ratio est, quia, ut sub initium hujus meditationis nostræ ostendimus, omnis gratia Divina ordinata est & per media agit, quibus vel resisti potest per naturam, vel non resisti per gratiam. Nempe cum homo per naturæ corruptionem non possit non resistere, gratia præveniens hanc repugnandi necessitatem infringit, facitque ut homo quidem admittere media possit, non autem ut necessariò & irresistibiliter admittat, verum ut retineat libertatem mediis istis refragandi. Manifestum itaq; est, resistentiam nequitia: propriæ jure imputari, assensum soli gratiæ. Nec resistentia illa locum tantum habet in gratiæ principio, sed in omnibus gratiæ gradibus Tractat ubiq; Deus hominem ut creaturam rationalem, non ut bestiam, quæ ad operas sibi obeundas cogitur & compellitur. Comonstrat ipsa experientia, plurimos ipsis naturæ instinctibus, quibus nondum conversos Deus ad agendam pœnitentiam & colendum Deum invitat, obicemponere & *veritatem in injustitiâ detinere*, Rom. 1. 18. Veritas pronuba puella est, invitat ad nuptias, compingitur summâ cum injustitiâ ab invitatis in carcerem & detinetur. Prolixum Paulus catalogum in sequentibus verbis nectit refractariæ contumaciæ, quam ingrati hospites benevolentissimæ invitationi opponunt. Jam si vel maximè per primam gratiam quis exemplo Felicis, Act. XXIV. 25. *compunctus* ulteriori gratiâ commovetur & via ipsi ad salutem per feriam informationem, qualem tum Paulus frequenter accersitus Felici præbebat, monstratur, quæ est gratia præparans, tamen & hæc amorererum terrenarum, vers. 26 facile contemnitur & Paulus in hostium suorum manibus relinquitur, vers. 27. Si quis Divina gra-

777

gratia convertente jam sit collustratus, deserere tamen eandem & tergum eidem obvertere, immò abnegare illam potest, ut Petrus Matth. XXVI. 70. & Demas, II. Tim. V. 10. Quod & plurimi alii fecerunt, à Paulo neyiter conversi, sed ingruente periculo à veritate deficientes, vers. 16. Ita qui per renovantem gratiam pulcerrimis animum suum instruxerat & ornaveratur virtutibus, tamen gratiæ illi nunciũ mittere & suis ad instar redire ad veteres sordes & volitari in vitiorũ cœno potest, II. Petr. II. 20. 22. Nec id semel tantũ iterumq; sed frequenter. Eum enim sensum esse objurgationis Divinæ apud Jeremiam: מה חולי מאד לשנות את דרכיך i.e. interprete B. D. S. Schmidio, *quid abis strenuè ad variandum vitam tuam*, cap. II. 36 dubitari non potest. Quasi diceret: cur tam sedula es virgo Israël, ad tam frequenter animum tuum mutandum? Mox mihi adhæres, mox Ægyptiis, mox ubi denudò ad me rediisti, ad Assyrios deficiis. Quod ex omnibus interpretibus felicissimè expressit Lutherus: *Wie weit estu doch so gern und fallest jeh: dohin / jeh: hieher? secutus R. Dav. Kimbium, qui ad h. l. ita commentatur: שרשו חול והוא ענין הלך כתרבותו, אמר מה תלכי הנה והנה רבקש עור, radix ejus est, חול, quod significat ire; secundum quam interpretationem id dicere vult: quid abis modo hac modo illuc ad quarendum auxilium? Ipsa Divina inhabitans gratia hominem ad perseverantiam sollicitans eliditur & expellitur hominis malitiã, dum peccatum inter Deum & hominem dividit, Es. LIX. 2. Filiusque DEI, postquam gustatum est donum cœlestis & Spiritus S. cor hominis, tanquam domicilium suum, inhabitavit & bonum verbum DEI virtutesque futuri seculi jam quasi instantibus ad ostium cœli delibata sunt, de novo crucifigitur, ludibrio exponitur, pedibus conculcatur, sanguis fœderis, per quem sanctificati fuerunt, communis existimatur & Spiritus gratia blasphematur, Hebr. VI. 4. 5. 6. X. 19. Cum igitur omnes gratiæ gradus, ab infimo ad lummum, eorundemque operationes, hominis pertinaciã irritæ reddi possint & quasi vi iisdem oppositã, testante toties clarissimã Scripturæ literã, destrui, quis dubitabit, gratiæ Divinæ resisti posse? Et quidem vis Divinæ gratiæ, per quam agit, planè Divina, major omni robore humano, illi virtuti similis, quã defuncti è mortuis excitantur, ceu illa ingenti cum ἐμφάσει describitur à Paulo, Eph. I. 19. 20. Sed ideò tamen non agit ad extremum virium suarum & potentia*

rentiâ absolutâ, cui nihil potest resistere, II Chron. XX. 6. Rom. IX. 19. verum ordinatâ, cui obex poni possit; quod vel ipsi Calviniani concedere, etiam inviti, coguntur, dum vocanti gratiâ vel millies resisti non diffitentur, quamquam huic cum summâ in Dei candorem injuriâ intentionem adimant hominem convertendi.

Aph. XXI.

Nec extra ordinem gratiam irresistibiliter agere.

Qum primum gratia per verbum in homine operari incipit, excitari quosdam bonos intellectus & voluntatis motus, quibus homo intra sese præter intentionem suam compungatur, quibusque non omnino resistere possit, nolimus cum *D. Jo. Museo* inficiari. *Illi dii possunt irresistibiles*, ait, *quatenus nostram deliberationem anteverunt, ut in nostrâ potestate non sit, impedire, ne oriantur: quamvis postquam exorti sunt, resisti iis, & ne radices agant, impediri, vel planè suffocari possint.* De Conv. Tract. Min. Disp. V. §. XLIX. Id ita pro immensâ suâ gratiâ disposuit Deus, quo minus ulli apud quemcunque hominem exultationi locus sit relictus. Ipsimet pertinacissimi & obstinati athei, qui animum suum adversus omnes Christianorum objectiones studio obturarunt, tamen subinde contravoluntatem suam, ubi Divini verbi propositione quasi siderantur, vellicationes intra se tales sentiunt. Et flagitiosi quicunque, quantumcunque sceleribus suis liberè licenterque indulgentes, tamen nunquam molestas sibi compunctiones sentiunt, quas subterfugere nullo studio, nulla arte possunt. Sed de hoc cum dubitari non possit, dantur extraordinariæ gratiæ Divinæ operationes, qualis fuit, quæ circa Paulum, errorum scelerumque consuetudini eximendum, occupata fuerat. Quam irresistibilem fuisse negare non vult *D. Dannbauerus*, *Hod. Calv. Part. 1. p. 470.* sibi que suffragantem allegat *D. Bale. Meisnerum*, in *Hod. Phan. IX. p. 617.* Observavit verò vir acerrimi iudicii, *D. Job. Hulfemannus*, *Breviar. Ext. c. VI. Suppl. Th. X. Simsonem, Saulum, Bileamum, alios que super naturali Divino influxu agitato, liberè defecisse à moru, quem concisaverit ille influxus, liberè quoque exieros esse id, ad quod incitabantur per illum influxum.* Immo etiam liberè contravenisse influxui, licet extraordinario & miraculoso. Tamen in Paulo Thesi antecedente quosdam actus distinguit: *Paulus*, inquit, *extraordinario qui*

755
quidem modo fititur ab ardore persequendi Christianos; extraordinario etiam modo vocatur ad obediendum Christo, sed ipsa ejus regeneratio & conversio intra credendum non est facta irresistibiliter. Et vehementer confirmatur hæc sententia ex Act. XXVI. 19. Ubi Paulus dicit, se non fuisse incredulum cælesti visioni, ipsum in viâ Damascenâ collustranti, atq; eo ipso haud obscure innuit, potuisse se utique, si voluisset, refragari. Hugo Grovius ad hunc locum: tam potens illa vocatio, tamen non adimebat ei obsequendi potentiam. Quod calculo suo comprobat D. Calovius

Aph. XXII.

Eandem gratiam posse amitti.

Id quomodo intelligendum sit, ex superioribus repetendum est. Extra Ecclesiam spretâ primâ, quæ per verbum oblata est, gratiâ, non tantum non subsequitur altera, sed ipsa prima haud raro aufertur atq; amittitur. Clarissimum hoc est ex præcepto Christi, quo Apostolos suos, ad gentes abituros, instruxit: *quisquis non acceperit vos, neque audiverit verba vestra, egredientes è domo aut urbe istâ, excutite pulverem pedum vestrorum.* Matth. X. 14. Quod & Paulus atq; Barnabas Antiochiæ fecerunt, Act. XIII. 51. & Paulus Corinthi, Act. XII. X. 6. Quo ipso tamen nec apud gentes ita omnis amittitur gratia, quin prioris & rudera quasi quædam permaneant, traditio scilicet ejusdem & narratio, ad posterios propagata, & novi subinde accedant radii, ex famâ Christianæ religionis, quæ universum permeat orbem, Rom. I. 9. Adeo & de hoc verum est, quod Paulus de naturalibus ad Deum invitationibus enunciavit: *nunquam sine testimonio semetipsum reliquit Deus.* Act. XIV. 17. Intra Ecclesiam tantam esse Dei erga sceleratissimos etiam homines, gratiam suam vel infinities malitiosè atq; præfractè repellentes, misericordiam, ut semper eosdem ad pœnitentiam & reditum ad gratiam suam invitet, partim ex universalitate istiusmodi invitationum, partim ex quotidiana Dei praxi, verbum suum, cum seriâ convertendi gratiâ semper conjunctum, omnibus singulisque proponentis, Aph. XIIX. probavimus. Amittitur tamen aliquando, ex justo quidem, sed libero tamen Dei judicio, amplior aliquis & fortior gratiæ gradus. Exempli gratia, cui alias ea gratia obtigisset, ut in extremo vitæ discrimine Ecclesiæ minister eundem adisset, ex verbo Dei efficacissimâ verbi tractatione informasset, ad horrendorum criminum

minum agnitionem deduxi flet, atque adeo animam ejus ex dæ-
 monis faucibus eripuiffet, illi, fi priorem gratiam & Spiritum S.
 malitiosè pertinaciterque excuffit, hæc tam particularis gratia,
 fine quâ tamen ob summam animi pervicaciam & mentis indu-
 rationem difficulter convertitur, subtrahitur. Jam qui ipfi-
 us gratiæ convertentis ultimò particeps factus est, animum
 suum verâ summâque, quæ in hanc infirmitatem cadere potest,
 vitæ sanctimoniâ condecoravit, qui ipsius regni cœlestis quali
 gustavit primitias, cum tamen has gratias omnes, totaliter ut
 loquuntur, & finaliter, amittere, id est, per contractam noviter
 incredulitatem & peccata contra conscientiam commissa, Spiritus
 Sancti, ipsum inhabitantis, jacturam facere, inque foedum
 peccatorem & infernalis regni hæredem degenerare posse, ita
 solis radiis in Scripturâ descriptum passim extat, ut qui Syncre-
 tismo & conciliandis Ecclesiæ Lutheraniæ cum Calvinianâ senten-
 tiis mordicus dediti sunt, tamen hunc errorem omnium pericu-
 losissimum esse & insecuritatem carnalem suâ indole præci-
 pitare ultrò confiteantur. Nemo hanc doctrinam majori ar-
 gumentorum pondere excuffit, quam Remonstrantes, declara-
 tione Articuli quinti. Legas in Scripturâ: justum avertere se à ju-
 stitiâ suâ & facere omnes abominationes; Ezech. XII. 24. eundem
 desciscere à Deo, Jer. II. 29. Dominum deserere, Ezech. I. 4. 5.
 credere ad tempus, mox deficere, Luc. II. 17. excidere ex gustu
 virtutum futuri seculi. Hebr. VI. 6. peccare malitiosè, acceptâ
 jam veritatis cognitione, cap. X. 26. se avertere à viâ justitiæ & in-
 volvi iterum sordibus hujus mundi, II. Petr. II. 20. 21. bonam con-
 scientiam repellere & circa fidem naufragium facere, I. Tim. I. 19,
 corde pravo & incredulo recedere à Deo vivo, Hebr. III. 12.
 apostatari à fide & attendere spiritibus erroneis & doctrinis dæ-
 moniorum, I. Tim. IV. 1. Quæ & innumera alia non sine monstrôsâ de-
 tortione ex literæ proprietate dejiciuntur. Tamen amissâ hac gra-
 tiâ non perit gratia hominem revocans, eundem de novo illumi-
 nans, ad pœnitentiâ, quantum in se est, reducens, quærens ovem de-
 perditam, donec, si fieri possit, invenerit, Luc. XV. 4. quamquam
 nonnunquam spe sua & conatu omni destituatur, Joh. XVII. 12.

Aph. XXIII.

Notitiam gratiæ necessariam esse.

Est enim notitia principii salutis & causæ ejusdem principalis,
 quæ

757
quæ ipsa illa inestimabilia Dei beneficia, quibus salutem nobis post
lapsum decrevit & pretiosissimo proprii sui Filii sanguine acqui-
sivit, applicat & obliquit. At quid magis necessarium est, quam
id nosse, sine quo salus nobis obtingere non potest? Aut, si sine il-
la ex meritis naturæ principis, quod nonnulli Universalis Religionis
patroni contendunt, æternæ salutis gloria obtingere potest,
cur ubiq; Divina gratia in Scripturâ tantopere prædicatur, quod
per eam solum ex æterno exitio erepti salutem adipiscamur? Cur
illa omnem Epistolarum Apostolicarum paginam, id est, initi-
um, medium, finemq; occupat? Cur tam sollicitè gratiæ o-
mnia transcribuntur, quæ ad salutem nostram faciunt, econ-
tra naturæ legisqve operibus magnâ argumentorum vi, præci-
pue in Epistolis Pauli ad Romanos, ad Galatas & ad Ephesios, de-
negantur? Nulla excogitari potest ratio, quæ nos ad notitiã
ipsius redemptionis nostræ, per pretiosum Christi sanguinem
peractæ, adstringat, quam tamen absolute necessariam esse, ipso
sole clariora testimonia evincunt, Joh. XVII. 3. Act. IV, 12. quin ea
pariter æquali necessitatis gradu Divinæ gratiæ à nobis cognitio-
nem requirat. Nec in genere tantum nosse sufficit, gratiam in
nobis fidem & salutem operari, sed particulatim scire oportet,
quo illa in procurando salutis nostræ negotio ordine modoqve
procedat? Id enim nisi noveris, quomodo te operationibus
ejus subicere, easdem admittere, aut cum iis, ceu officium tuum
postulat, concurrere poteris? Si auri argentiqve immensus ti-
bi donaretur acervus, inutilis tibi universa isthæc massa foret,
nisi novisses, quo pacto eandem in potestatem tuam redigere,
tibiqve propriam illam & fructuosam reddere, etiam secundum
omnes applicationis partes, posses. Meritum & satisfactio Christi
in exhaustus est omnium divitiarum thesaurus. Ut ejusdem
particeps reddaris, scire necesse est, quâ tibi manu in tuasmet
tradatur manus? Quomodo in iisdem roboretur, firmeturqve,
ne ejus iterum facias jacturam? Ut fidem consequaris, quâ hunc
thesaurum apprehendas, nosse oportet, gratiam eundem omni-
bus offerre, aut saltem ad offerendum paratam esse. Hæc univer-
sitas, si creditu explicite & formaliter, ut in scholis loquimur,
sub ipsis nimirum universalium signorum terminis, necessaria
non est, necessaria tamen erit, ut credatur virtute, seu ut de parti-
cularitate non fueris pervalus, aut directe neget universalitatem.
Si non simpliciter & omni casu ad generandam fidem necessa-

ria est, necessaria tamen est ordinariè, & ne fides semel generata amittatur. Jam si persuasus sis, gratiam Divinam vel in invitanti in te operari fidem, vel te ejusdem virtuti, ex Dei intentione agenti, resistere non posse, vel semel tibi collatam te non ullo casu posse amittere, quantum hæc opiniones animo tuo insinuabunt aut languorem aut securitatem, quo minus id facias, quod Divinus ordo requirit, ut vel habeas fidem, vel ne amittas? Quo pacto igitur fidem vel impetrabis vel conservabis? Si qui inter tanta pericula fidem custodiant, in se tamen & nativâ suâ indole sententiæ ita comparatæ sunt, ut fidei, non aliter ac sanitati venenum, insidentur. Latet nonnunquam virus, neque effectum suum assequitur, sed ideò non desinit virus esse, omnibus modis vitandum & fugiendum.

Aph. XXIV.

Quicquid non fit ex gratiâ, salutare non esse.

UT enim Deus gratiam suam unicam salutis nostræ operariam, *ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος*, Alpha & Omega esse voluit, nec in consortium hujus operis unquam admisit vel naturam vel opera Legis, sed hæc potius, tanquam gratiæ internecino bello opposita, perpetuò à salutis negotio exclusit; Rom. III. 24. IV. 4. XI. 6, Eph. I. 8. 9. Tit. III. 5. ita quoque gratum eidem nihil, nihil homini salutare esse potest, quin ex agnitione hujus gratiæ proficiscatur. Quicquid enim gratiæ decerpitur & homini, ejusque viribus factisque adscribitur, id DEO quasi surripitur atque ideò eidem summè exosum est. Causam ejus rei evidentem reddit Paulus: ne homini ulla relinqvatur gloriandi materia, Deoque adeò eripiatur salutis, à se solo procuratæ, gloria, Rom. III. 19. 27. Eph. II. 9, Habet autem gratia certos, ceu suo loco diximus, gradus. Non omnis gratiæ vis in quemcunqve statim profunditur. Ut homines, ita quoque Deus unum majori & impensiori gratiâ quam alterum complectitur, cujus etiam inæqualitatis gravissimas in ipso homine, diversimodè se erga Deum gerente, invenit causas. Nec sequitur: hunc non eo usque gratiâ prosequitur Deus, ut eundem pro filio suo habeat & regni cœlestis hærede; ergo nullam eidem exhibet gratiam. Nec sequitur: hoc vel illud hominis opus ex summo illo gratiæ gradu, per quem homo justificatus sanctificatus est, non procedit: ergo non procedit ex gratiâ, sed ex naturâ. Inferiores gratiæ gradus ideò gratiæ dignatione non excidunt, quia

759
quia infra summum gradum subsistunt; sicut Comes ideò non desinit esse nobilis, quia eum nobilitatis gradum non attingit, in quo constitutus est Imperator. Quicquid summum gratiæ gradum ita antecedit, ut viam ad eundem paret, eumq; ut producat, ex Divinâ ordinatione aptum natum est, id ex gratiâ est, quamquam in irregenito est. Plane eodẽ modo salutare est, quicquid ex gratiâ est. Salutare in eminenti gradu est, quod salutem actu confert & ex illo salutis per justificationem collatæ statu tanquam ex fonte promanat. Sed ideò salutare esse non desinit, quod infra hunc gradum subsistit, & ad hunc gradum tendit. Cur enim salutare non sit, quod salutem efficit & procurat, etiam anteqvã salus actu effecta sit & procurata? Cur salutare non sit, quod à Spiritu Sancti gratiâ in hunc scopum dirigitur, ut salus efficiatur? Quicquid ante conversionem rerum sacrarum agit homo, id aut agit hunc ipsum in finem, ut ad Deum convertatur: quis hoc dixerit esse à naturâ & non potius à gratiâ? Aut ob alium quemcunque finem agit, utpote ut gloriam capret, ut ingenium exerceat, ut tempus terat. Ubi quidem hominis finis non est à Spiritu S. sed à corrupta carne, quia tamen actioni ipsi Dei intentio conjuncta est, hominem convertendi, illâ eatenus à gratiâ esse, dubitari non debet. An enim Christianus Gerson & alii, quos recenset nostras *D. Dorsj heus*, Part. II. Theol. Zach. §. 33. casu incidentes in sacrum codicem & curiositati explendæ eundem legentes, à naturâ aut à casu, non à gratiâ conversi sunt? Hominis irregeniti notitiam de mysteriis Divinis & ipsâ Divinæ gratiæ œconomia, quæ tamen sive ex hominis sive Dei intentione ad hominis conversionem destinata est, absolute & citra limitationem opus vocare meræ naturæ & carnis corruptæ, dolum potius & mendacium quam veritatem, exitio sum potius quam salutare, perquam periculosum esse videtur. Quod enim vel homo ipse ad conversionem suam dirigit, vel Deus, quodque à Dei gratiâ hanc ipsam ob causam homini conceditur, ut eundem commovere & mutare in melius debeat, id à gratiâ est, id eatenus verum est, id salutare est. Non inficiandum tamen est, si hæc ipsa notitia, etiam pro vera in intellectu irregeniti in Ecclesia existentis agnita, sibi metipso salutariter non applicetur, nec transferatur ad usum, hætenus falsam vocari posse, nec salutarem, quâ notitia effectui, quem intendit, non respondet, qui defectus à corrupta carne est & dolo

dolo atque mendacio similis, quia hominem seducit, quo minus notitiæ præmio actu ipso fruatur. Longè magis à corruptæ carnis dolo & exitiosum erit, si quæ sit notitia extra Ecclesiam, ne quidem cum assensu conjuncta, aut certè plurimis imperfectioribus foedata, ut cum gentiles norunt, Deum esse colendum, (quod ipsum tamen, quantumvis imperfectum, veritatis nomine condecorat Paulus, Rom. I. 18.) ignorant autem, quis ille sit Deus & quomodo sit colendus, immo ne quidem in tantum illum colunt, in quantum colendum esse ex naturâ novisse poterant; cum Pontifici norunt, Deum solum in Jesu Christo esse invocandum, & tamen eidem sanctos angelosq; in eodem invocationis honore associant. Hæ tales notitiæ, verius doli & mendacii, quam veritatis nomine dignæ sunt, dicente Apostolo; *transmutarunt veritatem Dei in mendacium*, Rom. I. 25. De quarum notitiarum genere rectius alleges illud de illis Apostoli. *Quicquid non est ex fide, peccatum est*; Rom. XIV. 23. quam in orthodoxâ Ecclesiâ notitiis, quæ eatenus sunt ex fide, quâ Divinæ veritati, in verbo revelatæ, sunt conformes & adeo ipsam fidei justificantis materiam constituunt, quamquam iisdem deficiat fiducialis apprehensio & ad animi sanctificationem applicatio.

Aphor. XXV.

*Mysterium hoc gratiæ sancto pioque animo
agnoscendum esse.*

Planè elucet ex admirandâ gratiæ Divinæ Oeconomiâ immensa & stupenda Dei sapientia, de quâ æquum est, ut illud Apostoli, quamquam de arcanis dispensandæ hujus gratiæ modis præcipuè enunciatum, exclamemus: *ô altitudo divitiarum & sapientia & cognitio Dei! Quam inscrutabilia sunt judicia ejus & impervestigabiles viæ ejus!* Rom. XI. 33. Cum pereundum homini esse Divina justitiâ dictasset, summæ sapientiæ fuerat, viam per misericordiam ejus aperiri, quâ & vivere posset & beatè vivere. Cum recuperata Divino sanguine tanta felicitas esset, non minoris sapientiæ fuerat, ordinem modumque disponere, quo parti nobis beneficii per gratiam suam redderemur participes. Quid dicas de his Divinæ providentiæ consiliis? *Confitebor Jehovaham in toto corde meo, in consilio rectorum & cætu. Magna sunt opera Jehovah, perquisita quoad omnia beneplacita eorum, decus & honor est opus ejus & justitia ejus perstat in perpetuum. Memoriam fecit mirabilibus*

bus suis, GRATIOSUS & misericors Jehova. Psalm. CXI. 1.
 2. 3. 4. In hac sapientiâ effulget bonitas prorsus incredibilis &
 instimabilis. Quorsumcunqve convertas oculos, amoris te
 Divini radii, intensissimi, penetrantissimiqve, circumplectun-
 tur. Mortuum te revocat ad vitam. Jacentem in sanguine eri-
 git. Praeit te, comitatur te, sequitur te. Manum ubiqve ad-
 movet, infirmum confortat, labentem sustentat, currentem
 roborat. Prius proprii filii tenerrimi pectoris mater, quam il-
 letui obliviscitur. E faucibus te daëmoniseripit, è mundi infi-
 diiste liberat, domat carnem, quotidianatibi pericula crean-
 tem. Postremo aeterna & immarcessibili ineffabilium gau-
 diorum gloria te vindicat. O gratiam, vel gratiae potius oce-
 anum, nemente quidem, nedum ore aut calamo exprimen-
 dum! Gratias tibi, ô aeternae, ô incomprehensibilis Deus, agi-
 mus pro tantâ gratiâ immortales! *Benedictus sit Deus & Pater*
Domini nostri Jesu Christi, qui juxta multam suam misericordiam
regeneravit nos in spem vivam per resurrectionem Jesu Christi ex
mortuis, in hereditatem incorruptibilem & immaculatam & immar-
cessibilem, servatam in caelis in nos. I. Petr. I. 3. 4. Quid pro tanto
 beneficio Deo nostro reddemus? Davidem imitabimur, qui
 cum omnis generis beneficia, quibus ipsum sive quoad corpus
 sive quoad animam cumulaverat Deus, recensuisset, praedica-
 setque summam, *יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּרַחֲמָיו* benignitatem & *חַסְדֵּינוּ*
miseriordiam, v. 5. id est, ἡ χάρις καὶ ἡ οὐκ ἐπιτελευτούμενη, consum-
 matissimam excellentissimamque gratiam, conversus intra sese
 ejus admiratione: *Quid retribuam, inquit, Jehova pro omnibus*
opus benefactis super me? responderetque; calicem salutem accipiam. &
nomen Domini invocabo, Psalm. CXVI. 12. 13. Placet nobis pientissimi
 Theologi, *D. Mart. Gejori*, hujus loci expositio, quia con-
 ceptui omnium convenientissima est: *nam quid rependam, nihil*
plandè penes me reperiam, age, mi Deus benignissime, pergam ego post-
hac strenuè ex tuâ manu salutem omnis generis suscipere. Inebriari
me patiar tuâ dulcedine, suumqve semper invocato ac predicabo no-
 Id & noshodie agamus. Est Divina gratia calix omnibus
 sub sole salubribus plenus. Hunc offert nobis Deus gratiosus &
 justus & misericors, in salutem nostram; longe sanctiori ratio-
 ne, quam hodie bibones nostri in aliorum sanitatem pocula
 propinant. Id tantum restat, ut accipiamus & bibamus, di-
 centes

centes cum Davide: כוס וישיבנו, *calicem salutis gratiarum-*
que accipiemus; quod Germani dicent: (ich will bescheid thun. Non
emenda sunt nobis pretio beneficia, non sudore: & labore com-
paranda. Acceptanda tantum sunt ab offerente. Quanta hæc
hominis lapsi & peccatoris est felicitas? Commeruerat infini-
tas mortes, condonatur ipsi pœna ex gratiâ, offertur vita. Nihil
aliudâ peccatore requiritur, nisi ut acceptet. Agedum itaqve,
cum ostium cordis nostri pulsar, audiamus sonum vocemqve,
non ocludamus aures. Hodie si vocem ejus audiverimus, non ob-
turemus corda nostra Psalm. XCV. 7. 8. Si operam in nobis suam
agere, si ad domiciliũ sibi parare pectora nostra ad laboraverit,
ne Divinum hoc studium vel socordiã nostrã vel renitentiã impe-
diamus. Introeuntem ambabus ulnis excipiamus, osculantem non
osculemur & ipsi, Cant. I. 2. Teneamus & complectamur hunc
hospitem, omnium gratiarum divitias secum adportantem te-
nerrimo indivulsoqve complexu, nec dimittamus, donec plenissi-
mè nobis benedixerit, Gen. XXXII. 27. omni benedictione spirita-
ali in supracælestibus in Christo, Eph. I. 3. Huic uni nos totamqve
vitam nostram & omnia desideria nostra & univasas actiones
nostras consecremus. Quicquid cogitamus, quicquid agimus, cum
unus spiritus cum ipso simus, per ipsum & in ipso loquamur & aga-
mus. Vincat perpetuò carnis nostræ illecebras Divinæ gratiæ vir-
tus, obsistat dæmonis astutiæ robur Divinæ bonitatis & mundi in-
sidias reprimat cœlestis Spiritus sapientia. Adjuti divinâ gratiã,
quicquid fœdum & Christiano nomine indignum est, summo
odio prosequamur. Abnegemus non ipsos, fugiamus omne id,
quod mundum redolet & crucifigamus carnem nostram cum
desideriis suis & concupiscentiis. Studeamus optimorum pul-
cerrimorumqve morum sanctimonix, sine quâ Deo placere
non possumus. Hæc si per Divinam gratiam faciamus, gratia
nos ilibatos inculpatosqve ad illum usqve diem conservabit.
Eadem gratia nos comitabitur, ex hoc mundo exeuntes & De-
nos uniet in cœlo, summo animæ nostræ bono. Illa deniqve nos
recreabit, beatosqve reddet in æternitate, nunquam ullis sæculis
terminandâ. Cur itaqve non cum Apostolo quotidia-
nam ex intimo pectoris penentrali effun-
damus suspirium?

Gratia Domini nostri Jesu Christi sit cum
 Spiritu nostro. Amen!

dus suis, **GRATIOSUS** & misericors Jehovah
 2.34. In hac sapientia effulget bonitas pro
 inestimabilis. Quorsumcunqve convertas
 Divini radii, intensissimi, penetrantissimiqve
 tur. Mortuum te revocat ad vitam. Jacenter
 git. Prae te, commutat te, sequitur te. A
 movet, infirmum confortat, labentem suscit
 roborat. Prius proprii filii tenerrimi pector
 letui obliviscitur. E faucibus te daemone
 diiste liberat, domat carnem, quotidiana tibi
 tem. Postremo aeterna & immarcessibili i
 diorum gloriae te vindicat. O gratiam, vel gr
 anum, nementem quidem, nedum ore aut c
 dum! Gratias tibi, o aeternae, o incomprehen
 mus pro tantâ gratiâ immortales! *Benedicta*
Domini nostri Jesu Christi, qui juxta multam
regeneravit nos in spem vivam per resurrectione
mortuis, in hereditatem incorruptibilem & immac
cessibilem, servatam in caelis in nos. I. Petr. I. 3. 4.
 beneficio Deo nostro reddemus? Davidem
 cum omnis generis beneficia, quibus ipsum
 sive quoad animam cumulaverat Deus, recen
 setque summatum, *יְהוָה, gratiam יְהוָה* benignitatem
 misericordiam, v. s. id est, *וְיִשְׁמַח בְּרַחֲמָיו* tantam
 matissimam excellentissimamque gratiam, co
 ejus admiratione: *Quid retribuam, inquit, Je*
hovah benefactis super me? respondetque: calicem
nomen Domini invocabo, Psalm. CXVI. 12. 13. Placet
 Theologi, D. Mart. Gejori, hujus loci exposi
 xui omnium convenientissima est: *nam quae*
planè penes me reperiam, age, mi Deus benignissimè
hac strenuè ex tuâ manu salutem omnis generis (us)
me patiar tuâ dulcedine, tuumqve semper invocato
men. Id & nos hodie agamus. Est Divina grat
 sub sole salutaribus plenus. Hunc offert nobis
 justus & misericors, in salutem nostram; longè
 ne, quam hodie bibones nostri in aliorum
 propinant. Id tantum restat, ut accipiamus.

G

XI. 1.
 lis &
 ris te
 un-
 erie
 ad-
 tem
 mil-
 in-
 can-
 gau-
 oce-
 nen-
 agi-
 Pater
 diam
 si ex
 mar-
 anto
 qui
 rpus
 ical-
 nra.
 am-
 tele
 bus.
 mta
 lini
 ne.
 nihil
 post-
 iari
 no-
 bus
 s &
 tio-
 cula
 di-
 ites